

SEANCES DU JEUDI 23 DECEMBRE 1993
VERGADERINGEN VAN DONDERDAG 23 DECEMBER 1993

MATIN

SOMMAIRE:

REVISION DE LA CONSTITUTION:

Révision du titre II de la Constitution, en vue d'y insérer un article 24bis relatif aux droits économiques et sociaux.

Discussion. — *Orateurs*: MM. Taminiaux, Stroobant, Mme Delcourt-Pètre, MM. Hasquin, Lozie, Mme Herzet, p. 665.

Examen des amendements. — *Orateur*: M. Hatry, p. 670.

Révision du titre II de la Constitution, en vue d'insérer des dispositions nouvelles permettant d'assurer la protection des droits et libertés garantis par la Convention de sauvegarde des droits de l'homme et des libertés fondamentales.

Projet de texte portant révision du titre II de la Constitution en vue d'y insérer un article 24quater relatif au respect de la vie privée.

Discussion. — *Orateurs*: MM. Goovaerts, rapporteur, Lozie, Vandenberghe, Pataer, Arts, p. 671.

PROJETS DE LOI (Discussion):

Projet de loi fixant pour l'année 1994 le contingent de l'armée.

Discussion et vote des articles, p. 675.

Projet de loi modifiant la loi ordinaire du 16 juillet 1993 visant à achever la structure fédérale de l'Etat, le Code électoral, la loi du 6 août 1931 établissant des incompatibilités et interdictions concernant les ministres, anciens ministres et ministres d'Etat, ainsi que les membres et anciens membres des Chambres législatives, la loi du 23 mars 1989 relative à l'élection du Parlement européen, la loi du 31 décembre 1983 de réformes institutionnelles pour la Communauté germanophone et la loi du 19 octobre 1921 organique des élections provinciales.

OCHTEND

INHOUDSOPGAVE:

HERZIENING VAN DE GRONDWET:

Herziening van titel II van de Grondwet, om een artikel 24bis in te voegen betreffende de economische en sociale rechten.

Bespreking. — *Sprekers*: de heren Taminiaux, Stroobant, mevrouw Delcourt-Pètre, de heren Hasquin, Lozie, mevrouw Herzet, blz. 665.

Bespreking van de amendementen. — *Spreker*: de heer Hatry, blz. 670.

Herziening van titel II van de Grondwet, om nieuwe bepalingen in te voegen die de bescherming moeten verzekeren van de rechten en vrijheden, gewaarborgd door het Verdrag tot bescherming van de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden.

Ontwerp van tekst houdende herziening van titel II van de Grondwet, om een artikel 24quater in te voegen, betreffende de eerbiediging van het privé-leven.

Bespreking. — *Sprekers*: de heren Goovaerts, rapporteur, Lozie, Vandenberghe, Pataer, Arts, blz. 671.

ONTWERPEN VAN WET (Beraadslaging):

Ontwerp van wet tot vaststelling van de legersterkte voor het jaar 1994.

Beraadslaging en stemming over de artikelen, blz. 675.

Ontwerp van wet tot wijziging van de gewone wet van 16 juli 1993 tot vervollediging van de federale staatsstructuur, van het Kieswetboek, van de wet van 6 augustus 1931 houdende vaststelling van de onverenigbaarheden en ontzeggingen betreffende de ministers, gewezen ministers en ministers van Staat, alsmede de leden en gewezen leden van de Wergevende Kamers, van de wet van 23 maart 1989 betreffende de verkiezing van het Europese Parlement en van de wet van 31 december 1983 tot hervorming der instellingen voor de Duitstalige Gemeenschap en van de wet van 19 oktober 1921 tot regeling van de provincieraadsverkiezingen.

Discussion générale. — *Orateurs*: MM. Scharff, rapporteur, Pede, Vandenhoute, M. Tobbacq, ministre de l'Intérieur et de la Fonction publique, p. 675.

Discussion et vote des articles, p. 677.

Algemene beraadslaging. — *Sprekers*: de heren Scharff, rapporteur, Pede, Vandenhoute, de heer Tobbacq, minister van Binnenlandse Zaken en Ambtenarenzaken, blz. 675.

Beraadslaging en stemming over de artikelen, blz. 677.

APRES-MIDI

SOMMAIRE:

EXCUSES:

Page 681.

MESSAGES:

Page 681.

Chambre des représentants.

COMMUNICATIONS:

Page 682.

1. Cour d'arbitrage.
2. Cour des comptes.
3. Budgets administratifs.
4. Inventaire du patrimoine de l'Etat.
5. Organisme national des déchets radioactifs et des matières fissiles enrichies.

PROPOSITIONS (Prise en considération):

Pages 683 et 783.

M. Arts. — Proposition de loi portant le statut social des volontaires qui accomplissent un service au profit de la collectivité.

MM. Lozie et Maertens. — Proposition de loi modifiant la loi du 24 février 1921 concernant le trafic des substances vénéneuses, soporifiques, stupéfiantes, désinfectantes ou antiseptiques.

M. Lozie et consorts. — Proposition de loi concernant le droit de vote et d'éligibilité des habitants de la Belgique aux élections communales et provinciales.

Mme Maximus et consorts. — Proposition de loi créant et organisant la fonction de médiateur dans le secteur hospitalier.

MM. Hatry et de Donnée. — Proposition de loi abrogeant l'article 4 de la loi du 6 août 1993 portant des dispositions sociales et diverses.

M. Lallemand et consorts. — Proposition de loi prise en application de l'article 41, § 5, de la Constitution.

M. Loones et consorts. — Proposition de résolution relative à la représentation de la Belgique et de ses Etats fédérés au sein de l'Union européenne.

M. Benker et consorts. — Proposition de résolution concernant le Tribunal international contre les crimes de guerre en ex-Yougoslavie.

NAMIDDAG

INHOUDSOPGAVE:

VERONTSCHULDIGD:

Bladzijde 681.

BOODSCHAPPEN:

Bladzijde 681.

Kamer van volksvertegenwoordigers.

MEDEDELINGEN:

Bladzijde 682.

1. Arbitragehof.
2. Rekenhof.
3. Administratieve begrotingen.
4. Inventaris van het vermogen van de Staat.
5. Nationale Instelling voor radioactief afval en verrijkte splijtstoffen.

VOORSTELLEN (Inoverwegingneming):

Bladzijden 683 en 783.

De heer Arts. — Voorstel van wet houdende het sociaal statuut van deelnemers aan vrijwillige gemeenschapsdienst.

De heren Lozie en Maertens. — Voorstel van wet tot wijziging van de wet van 24 februari 1921 betreffende het verhandelen van de giftstoffen, slaapmiddelen en verdoovende middelen, ontsmettingsstoffen en antiseptica.

De heer Lozie c.s. — Voorstel van wet betreffende het actief en passief kiesrecht voor inwoners van België bij de gemeenteraads- en provincieraadsverkiezingen.

Mevrouw Maximus c.s. — Voorstel van wet tot instelling en organisatie van de ombudsfunctie in de ziekenhuissector.

De heren Hatry en de Donnée. — Voorstel van wet tot opheffing van artikel 4 van de wet van 6 augustus 1993 houdende sociale en diverse bepalingen.

De heer Lallemand c.s. — Voorstel van wet tot uitvoering van artikel 41, § 5, van de Grondwet.

De heer Loones c.s. — Voorstel van resolutie met betrekking tot de vertegenwoordiging van België en zijn deelstaten in de Europese Unie.

De heer Benker c.s. — Voorstel van resolutie betreffende het Internationaal Tribunaal voor de oorlogsmisdaden in ex-Joegoslavië.

QUESTIONS ORALES:

Question orale de M. Appeltans au Vice-Premier ministre et ministre des Communications et des Entreprises publiques sur « les mesures d'économie à la SNCB ».

Orateurs: M. Appeltans, M. Urbain, ministre du Commerce extérieur, et ministre des Affaires européennes, adjoint au ministre des Affaires étrangères, p. 683.

Question orale de M. Didden au ministre de l'Intérieur et de la Fonction publique sur « les inondations actuelles ».

Orateurs: M. Didden, M. Tobback, ministre de l'Intérieur et de la Fonction publique, p. 684.

Question orale de M. de Donnée au Vice-Premier ministre et ministre des Affaires étrangères sur « les raisons pour lesquelles le président Clinton a renoncé à s'adresser au Parlement européen à Bruxelles lors de son prochain passage en Europe ».

Orateurs: M. de Donnée, M. Urbain, ministre du Commerce extérieur, et ministre des Affaires européennes, adjoint au ministre des Affaires étrangères, p. 685.

Question orale de M. Boël au ministre des Finances sur « la répercussion de la privatisation de la CGER sur les prêts hypothécaires sociaux accordés par des sociétés de crédit agréées ».

Orateurs: M. Boël, M. Maystadt, ministre des Finances, p. 685.

Question orale de M. Eeman au ministre des Petites et Moyennes Entreprises et de l'Agriculture sur « les nouveaux foyers de peste porcine ».

Orateurs: M. Eeman, M. Bourgeois, ministre des Petites et Moyennes Entreprises et de l'Agriculture, p. 686.

Question orale de M. Desmedt au ministre de la Politique scientifique sur « l'aide apportée par l'Etat fédéral à la Société philharmonique de Bruxelles ».

Orateurs: M. Desmedt, M. Dehousse, ministre de la Politique scientifique, p. 687.

Question orale de Mme Delcourt-Pètre au ministre des Affaires sociales sur « la poursuite de l'action 'Jeunes diabétiques' au plan fédéral ».

Question orale de M. Meesters au ministre des Affaires sociales sur « l'avenir de l'action 'Jeunes diabétiques' ».

Orateurs: Mme Delcourt-Pètre, M. Meesters, M. Anselme, ministre des Affaires sociales, p. 688.

Question orale de M. De Roo au ministre des Affaires sociales sur « l'accord national médico-mutuelliste du 13 décembre 1993 ».

Orateurs: M. De Roo, M. Anselme, ministre des Affaires sociales, p. 689.

Question orale de M. Mairesse au ministre de l'Emploi et du Travail sur « le travail à temps partiel ».

Orateurs: M. Mairesse, Mme Smet, ministre de l'Emploi et du Travail, p. 690.

Question orale de M. Timmermans au ministre de l'Emploi et du Travail sur « l'interruption de carrière pour les membres du personnel des entreprises publiques autonomes ».

Orateurs: M. Timmermans, Mme Smet, ministre de l'Emploi et du Travail, p. 690.

MONDELINGE VRAGEN:

Mondelinge vraag van de heer Appeltans aan de Vice-Eerste minister en minister van Verkeerswezen en Overheidsbedrijven over « de besparingsmaatregelen bij de NMBS ».

Sprekers: de heer Appeltans, de heer Urbain, minister van Buitenlandse Handel, en minister van Europese Zaken, toegevoegd aan de minister van Buitenlandse Zaken, blz. 683.

Mondelinge vraag van de heer Didden aan de minister van Binnenlandse Zaken en Ambtenarenzaken over « de huidige overstromingen ».

Sprekers: de heer Didden, de heer Tobback, minister van Binnenlandse Zaken en Ambtenarenzaken, blz. 684.

Mondelinge vraag van de heer de Donnée aan de Vice-Eerste minister en minister van Buitenlandse Zaken over « de redenen waarom president Clinton ervan afgezien heeft een toespraak te houden tot het Europees Parlement tijdens zijn aanstaand bezoek aan Europa ».

Sprekers: de heer de Donnée, de heer Urbain, minister van Buitenlandse Handel, en minister van Europese Zaken, toegevoegd aan de minister van Buitenlandse Zaken, blz. 685.

Mondelinge vraag van de heer Boël aan de minister van Financiën over « de repercussie van de privatisering van de ASLK op de sociale hypothecaire leningen toegekend door erkende kredietmaatschappijen ».

Sprekers: de heer Boël, de heer Maystadt, minister van Financiën, blz. 685.

Mondelinge vraag van de heer Eeman aan de minister van de Kleine en Middelgrote Ondernemingen en Landbouw over « de nieuwe haarden van varkenspest ».

Sprekers: de heer Eeman, de heer Bourgeois, minister van de Kleine en Middelgrote Ondernemingen en Landbouw, blz. 686.

Mondelinge vraag van de heer Desmedt aan de minister van Wetenschapsbeleid over « de steun van de federale Staat aan de Filharmonische Vereniging van Brussel ».

Sprekers: de heer Desmedt, de heer Dehousse, minister van Wetenschapsbeleid, blz. 687.

Mondelinge vraag van mevrouw Delcourt-Pètre aan de minister van Sociale Zaken « over de voortzetting op federaal niveau van de actie ten behoeve van jonge diabetici ».

Mondelinge vraag van de heer Meesters aan de minister van Sociale Zaken over « de toekomst van de actie ten voordele van jonge diabetici ».

Sprekers: mevrouw Delcourt-Pètre, de heer Meesters, de heer Anselme, minister van Sociale Zaken, blz. 688.

Mondelinge vraag van de heer De Roo aan de minister van Sociale Zaken over « het nationaal akkoord geneesheren-ziekenfondsen van 13 december 1993 ».

Sprekers: de heer De Roo, de heer Anselme, minister van Sociale Zaken, blz. 689.

Mondelinge vraag van de heer Mairesse aan de minister van Tewerkstelling en Arbeid over « de deeltijdarbeid ».

Sprekers: de heer Mairesse, mevrouw Smet, minister van Tewerkstelling en Arbeid, blz. 690.

Mondelinge vraag van de heer Timmermans aan de minister van Tewerkstelling en Arbeid over « de loopbaanonderbreking voor personeelsleden in autonome overheidsbedrijven ».

Sprekers: de heer Timmermans, mevrouw Smet, minister van Tewerkstelling en Arbeid, blz. 690.

Question orale de M. Anthuenis au ministre de l'Intégration sociale, de la Santé publique et de l'Environnement sur « le taux de dioxine dans le lait maternel ».

Question orale de Mme Dardenne au ministre de l'Intégration sociale, de la Santé publique et de l'Environnement sur « la contamination du lait maternel en Belgique ».

Orateurs: M. Anthuenis, Mme Dardenne, M. Tobbacq, ministre de l'Intérieur et de la Fonction publique, p. 761.

Question orale de M. Pataer au ministre de l'Intégration sociale, de la Santé publique et de l'Environnement sur « les résultats de la Conférence sur la mer du Nord qui s'est tenue à Copenhague les 7 et 8 décembre 1993 ».

Orateurs: M. Pataer, M. Tobbacq, ministre de l'Intérieur et de la Fonction publique, p. 763.

MOTION D'ORDRE:

Orateurs: M. Pataer, M. le Président, p. 691.

PROJETS DE LOI (Discussion):

Projet de loi créant des fonds budgétaires et modifiant la loi organique du 27 décembre 1990 créant des fonds budgétaires.

Discussion générale. — *Orateurs*: MM. Didden, rapporteur, Hatry, M. Van Rompuy, Vice-Premier ministre et ministre du Budget, p. 691.

Discussion et vote des articles, p. 693.

Projet de loi contenant le budget général des Dépenses pour l'année budgétaire 1994.

(Reprise)

Discussion et vote des articles, p. 702.

ORDRE DES TRAVAUX:

Pages 697 et 784.

NATURALISATIONS (Demandes):

Prise en considération, p. 697.

Orateurs: MM. Verreycken, De Croo, p. 697.

Résultat du scrutin, p. 752.

REVISION DE LA CONSTITUTION:

Révision du titre II de la Constitution, en vue d'y insérer un article 24bis relatif aux droits économiques et sociaux.

Votes réservés, p. 698.

Proposition de texte portant révision du titre II de la Constitution, en vue d'y insérer un article 24bis relatif aux droits économiques et sociaux.

Vote, p. 700.

Explication de vote: *Orateur*: M. de Donnée, p. 700.

Projet de texte portant révision du titre II de la Constitution en vue d'y insérer un article 24quater relatif au respect de la vie privée.

Vote, p. 701.

PROJETS ET PROPOSITION DE LOI (Votes réservés):

Projet de loi contenant le budget général des Dépenses pour l'année budgétaire 1994, p. 702.

Mondelinge vraag van de heer Anthuenis aan de minister van Maatschappelijke Integratie, Volksgezondheid en Leefmilieu over « het dioxinegehalte in moedermelk ».

Mondelinge vraag van mevrouw Dardenne aan de minister van Maatschappelijke Integratie, Volksgezondheid en Leefmilieu over « de besmetting van de moedermelk in België ».

Sprekers: de heer Anthuenis, mevrouw Dardenne, de heer Tobbacq, minister van Binnenlandse Zaken en Ambtenarenzaken, blz. 761.

Mondelinge vraag van de heer Pataer aan de minister van Maatschappelijke Integratie, Volksgezondheid en Leefmilieu over « de resultaten van de Noordzee-Conferentie die op 7 en 8 december 1993 werd gehouden in Kopenhagen ».

Sprekers: de heer Pataer, de heer Tobbacq, minister van Binnenlandse Zaken en Ambtenarenzaken, blz. 763.

MOTIE VAN ORDE:

Sprekers: de heer Pataer, de Voorzitter, blz. 691.

ONTWERPEN VAN WET (Beraadslaging):

Ontwerp van wet tot oprichting van begrotingsfondsen en tot wijziging van de organieke wet van 27 december 1990 houdende oprichting van begrotingsfondsen.

Algemene beraadslaging. — *Sprekers*: de heren Didden, rapporteur, Hatry, de heer Van Rompuy, Vice-Eerste minister en minister van Begroting, blz. 691.

Beraadslaging en stemming over de artikelen, blz. 693.

Ontwerp van wet houdende de Algemene Uitgavenbegroting voor het begrotingsjaar 1994.

(Hervatting)

Beraadslaging en stemming over de artikelen, blz. 702.

REGELING VAN DE WERKZAAMHEDEN:

Bladzijden 697 en 784.

NATURALISATIES (Verzoeken):

Inoverwegingneming, blz. 697.

Sprekers: de heren Verreycken, De Croo, blz. 697.

Uitslag van de geheime stemming, blz. 752.

HERZIENING VAN DE GRONDWET:

Herziening van titel II van de Grondwet, om een artikel 24bis in te voegen betreffende de economische en sociale rechten.

Aangehouden stemmings, blz. 698.

Voorstel van tekst houdende herziening van titel II van de Grondwet, om een artikel 24bis in te voegen betreffende de economische en sociale rechten.

Stemming, blz. 700.

Stemverklaring: *Spreker*: de heer de Donnée, blz. 700.

Ontwerp van tekst houdende herziening van titel II van de Grondwet, om een artikel 24quater in te voegen betreffende de eerbiediging van het privé-leven.

Stemming, blz. 701.

ONTWERPEN EN VOORSTEL VAN WET (Aangehouden stemmings):

Ontwerp van wet houdende de Algemene Uitgavenbegroting voor het begrotingsjaar 1994, blz. 702.

Proposition de loi portant modification de certaines dispositions de la loi du 25 juin 1992 sur le contrat d'assurance terrestre, p. 749.

Projet de loi-programme, p. 750.

PROJETS DE LOI ET PROPOSITION DE RESOLUTION (Votes):

Projet de loi contenant le budget des Voies et Moyens pour l'année budgétaire 1994, p. 753.

Projet de loi contenant le budget général des Dépenses pour l'année budgétaire 1994, p. 753.

Projet de loi portant deuxième ajustement du budget général des Dépenses de l'année budgétaire 1993, p. 753.

Explication de vote: *Orateur*: M. De Croo, p. 753.

Proposition de loi portant modification de certaines dispositions de la loi du 25 juin 1992 sur le contrat d'assurance terrestre, p. 753.

Projet de loi-programme, p. 754.

Projet de loi portant abrogation des articles 4 et 7 de la loi du 30 mars 1921 ayant pour objet l'agrandissement de la ville de Bruxelles en vue de l'extension des installations maritimes, p. 755.

Projet de loi portant modification de la limite entre la ville de Huy et la commune de Modave, p. 755.

Projet de loi portant modification de la limite entre les communes de Flémalle et de Saint-Georges-sur-Meuse, p. 755.

Proposition de résolution concernant l'organisation et le management du ministère des Finances, p. 755.

Explication de vote: *Orateur*: M. Van Hooland, p. 755.

Projet de loi fixant pour l'année 1994 le contingent de l'armée, p. 756.

Explications de votes: *Orateurs*: MM. Vermeiren, Bock, Mme Maes, p. 756.

Projet de loi modifiant la loi ordinaire du 16 juillet 1993 visant à achever la structure fédérale de l'Etat, le Code électoral, la loi du 6 août 1931 établissant des incompatibilités et interdictions concernant les ministres, anciens ministres et ministres d'Etat, ainsi que les membres et anciens membres des Chambres législatives, la loi du 23 mars 1989 relative à l'élection du Parlement européen, la loi du 31 décembre 1983 de réformes institutionnelles pour la Communauté germanophone et la loi du 19 octobre 1921 organique des élections provinciales, p. 757.

Explications de votes: *Orateurs*: MM. Pedé, Vandenhoute, p. 758.

Projet de loi créant des fonds budgétaires et modifiant la loi organique du 27 décembre 1990 créant des fonds budgétaires, p. 758.

Projets de loi accordant la naturalisation, p. 759.

VŒUX DE M. LE PRÉSIDENT:

Orateurs: M. le Président, M. Lallemand, M. Van Rompuy, Vice-Premier ministre et ministre du Budget, p. 759.

Voorstel van wet houdende wijziging van sommige bepalingen van de wet van 25 juni 1992 op de landverzekeringsovereenkomst, blz. 749.

Ontwerp van programmawet, blz. 750.

ONTWERPEN VAN WET EN VOORSTEL VAN RESOLUTIE (Stemmingen):

Ontwerp van wet houdende de Rijksmiddelenbegroting voor het begrotingsjaar 1994, blz. 753.

Ontwerp van wet houdende de Algemene Uitgavenbegroting voor het begrotingsjaar 1994, blz. 753.

Ontwerp van wet houdende tweede aanpassing van de Algemene Uitgavenbegroting van het begrotingsjaar 1993, blz. 753.

Stemverklaring: *Spreker*: de heer De Croo, blz. 753.

Voorstel van wet houdende wijziging van sommige bepalingen van de wet van 25 juni 1992 op de landverzekeringsovereenkomst, blz. 753.

Ontwerp van programmawet, blz. 754.

Ontwerp van wet tot opheffing van de artikelen 4 en 7 van de wet van 30 maart 1921 tot het vergroten der stad Brussel met het oog op de uitbreiding der zeevaartinstellingen, blz. 755.

Ontwerp van wet houdende wijziging van de grens tussen de stad Hoei en de gemeente Modave, blz. 755.

Ontwerp van wet tot wijziging van de grens tussen de gemeenten Flémalle en Saint-Georges-sur-Meuse, blz. 755.

Voorstel van resolutie betreffende de organisatie en het management van het ministerie van Financiën, blz. 755.

Stemverklaring: *Spreker*: de heer Van Hooland, blz. 755.

Ontwerp van wet tot vaststelling van de legersterkte voor het jaar 1994, blz. 756.

Stemverklaringen: *Sprekers*: de heren Vermeiren, Bock, mevrouw Maes, blz. 756.

Ontwerp van wet tot wijziging van de gewone wet van 16 juli 1993 tot vervollediging van de federale staatsstructuur, van het Kieswetboek, van de wet van 6 augustus 1931 houdende vaststelling van de onverenigbaarheden en ontzeggingen betreffende de ministers, gewezen ministers en ministers van Staat, alsmede de leden en gewezen leden van de Wetgevende Kamers, van de wet van 23 maart 1989 betreffende de verkiezing van het Europees Parlement en van de wet van 31 december 1983 tot hervorming der instellingen voor de Duitstalige Gemeenschap en van de wet van 19 oktober 1921 tot regeling van de provincieraadsverkiezingen, blz. 757.

Stemverklaringen: *Sprekers*: de heren Pedé, Vandenhoute, blz. 758.

Ontwerp van wet tot oprichting van begrotingsfondsen en tot wijziging van de organieke wet van 27 december 1990 houdende oprichting van de begrotingsfondsen, blz. 758.

Ontwerpen van wet tot verlening van de naturalisatie, blz. 759.

WENSEN VAN DE VOORZITTER:

Sprekers: de Voorzitter, de heer Lallemand, de heer Van Rompuy, Vice-Eerste minister en minister van Begroting, blz. 759.

MOTION (Vote) :

Motion de conformité des budgets administratifs avec le budget général des Dépenses, p. 760.

INTERPELLATIONS (Discussion) :

Interpellation de M. Bock au Premier ministre sur « les aspects du plan global du Gouvernement concernant les allocations familiales ».

Orateurs : MM. Bock, Peeters, M. Anselme, ministre des Affaires sociales, p. 763.

Interpellation de M. Dufour au Vice-Premier ministre et ministre de la Justice et des Affaires économiques sur « le placement de mineurs dans les prisons ».

Orateurs : M. Dufour, M. Wathelet, Vice-Premier ministre et ministre de la Justice et des Affaires économiques, p. 765.

Interpellation de M. Vermeiren au ministre de la Défense nationale sur « les assurances pour les militaires belges engagés dans des opérations de l'ONU ».

Orateurs : M. Vermeiren, M. Delcroix, ministre de la Défense nationale, p. 768.

Interpellation de M. Valkeniers au ministre des Affaires sociales et au ministre de l'Intégration sociale, de la Santé publique et de l'Environnement sur « les projets visant à augmenter le nombre minimal de lits par hôpital de 150 à 250 ».

Orateurs : MM. Valkeniers, Matthijs, M. Anselme, ministre des Affaires sociales, p. 770.

Interpellation de M. Valkeniers au ministre des Affaires sociales et au ministre de l'Intégration sociale, de la Santé publique et de l'Environnement sur « l'absence de mesures visant à mettre fin aux transferts injustifiés dans la sécurité sociale ».

Orateurs : M. Valkeniers, M. Anselme, ministre des Affaires sociales, p. 773.

Interpellation de M. Valkeniers au ministre des Affaires sociales et au ministre de l'Intégration sociale, de la Santé publique et de l'Environnement sur « la révision projetée de la loi sur les hôpitaux ».

Orateurs : M. Valkeniers, M. Anselme, ministre des Affaires sociales, p. 775.

Interpellation de M. Cuyvers au ministre de l'Emploi et du Travail sur « les mesures qui s'imposent en vue de permettre une action sévère contre le travail au noir dans le transport de marchandises par la route ».

Orateurs : M. Cuyvers, Mme Smet, ministre de l'Emploi et du Travail, p. 778.

Interpellation de M. Cuyvers au Vice-Premier ministre et ministre des Affaires étrangères et au ministre des Petites et Moyennes Entreprises et de l'Agriculture sur « la position belge face aux propositions de la Norvège en vue d'obtenir des dérogations à la limitation de la chasse aux cétacés dans le cadre des négociations d'admission dans l'Union européenne ».

Orateurs : M. Cuyvers, M. Bourgeois, ministre des Petites et Moyennes Entreprises et de l'Agriculture, p. 780.

MOTIE (Stemming) :

Motie betreffende de overeenstemming van de administratieve begrotingen met de Algemene Uitgavenbegroting, blz. 760.

INTERPELLATIES (Bespreking) :

Interpellatie van de heer Bock tot de Eerste minister over « de onderdelen van het globaal plan die betrekking hebben op de kinderbijslag ».

Spreekers : de heren Bock, Peeters, de heer Anselme, minister van Sociale Zaken, blz. 763.

Interpellatie van de heer Dufour tot de Vice-Eerste minister en minister van Justitie en Economische Zaken over « de opsluiting van minderjarigen in gevangenissen ».

Spreekers : de heer Dufour, de heer Wathelet, Vice-Eerste minister en minister van Justitie en Economische Zaken, blz. 765.

Interpellatie van de heer Vermeiren tot de minister van Landsverdediging over « het verzekeren van Belgische militairen die worden ingezet bij UNO-operaties ».

Spreekers : de heer Vermeiren, de heer Delcroix, minister van Landsverdediging, blz. 768.

Interpellatie van de heer Valkeniers tot de minister van Sociale Zaken en tot de minister van Maatschappelijke Integratie, Volksgezondheid en Leefmilieu over « de plannen om het minimum aantal bedden per ziekenhuis op te trekken van 150 naar 250 ».

Spreekers : de heren Valkeniers, Matthijs, de heer Anselme, minister van Sociale Zaken, blz. 770.

Interpellatie van de heer Valkeniers tot de minister van Sociale Zaken en tot de minister van Maatschappelijke Integratie, Volksgezondheid en Leefmilieu over « het uitblijven van maatregelen om de ongerechtvaardigde transfers in de sociale zekerheid ongedaan te maken ».

Spreekers : de heer Valkeniers, de heer Anselme, minister van Sociale Zaken, blz. 773.

Interpellatie van de heer Valkeniers tot de minister van Sociale Zaken en tot de minister van Maatschappelijke Integratie, Volksgezondheid en Leefmilieu over « de geplande herziening van de ziekenhuiswet ».

Spreekers : de heer Valkeniers, de heer Anselme, minister van Sociale Zaken, blz. 775.

Interpellatie van de heer Cuyvers tot de minister van Tewerkstelling en Arbeid over « de noodzakelijke maatregelen om harder op te treden tegen zwartwerk bij het vrachtvervoer over de weg ».

Spreekers : de heer Cuyvers, mevrouw Smet, minister van Tewerkstelling en Arbeid, blz. 778.

Interpellatie van de heer Cuyvers tot de Vice-Eerste minister en minister van de Kleine en Middelgrote Ondernemingen en Landbouw over « de Belgische houding ten opzichte van de Noorse voorstellen om afwijkingen te bekomen op de beperking van de vangst op walvisachtigen in het kader van de toetredingsonderhandelingen tot de Europese Unie ».

Spreekers : de heer Cuyvers, de heer Bourgeois, minister van de Kleine en Middelgrote Ondernemingen en Landbouw, blz. 780.

Interpellation de M. Bougard au ministre des Petites et Moyennes Entreprises et de l'Agriculture sur « l'application de la directive européenne 92/46 à partir du 1^{er} janvier 1994 et ses conséquences pour les petits producteurs de lait biologique ».

Orateurs : M. Bougard, M. Bourgeois, ministre des Petites et Moyennes Entreprises et de l'Agriculture, p. 781.

PROPOSITIONS (Dépôt) :

Page 783.

M. Cooreman. — Proposition de loi modifiant le Code des impôts sur les revenus 1992, en ce qui concerne les définitions des revenus mobiliers.

MM. Diegenant et Mahoux. — Proposition de loi modifiant l'arrêté royal n° 78 du 10 novembre 1967 relatif à l'exercice de l'art de guérir, de l'art infirmier, des professions paramédicales et aux commissions médicales, en vue de la réglementation de l'exercice de la kinésithérapie.

M. Van Hooland :

- a) Proposition de loi modifiant la procédure d'élection et de nomination du bourgmestre;
- b) Proposition de loi tendant à revaloriser la fonction de président du conseil communal.

M. Valkeniers. — Proposition de résolution relative à la désignation des nouveaux consuls dans l'optique de la récente réforme de l'Etat.

Interpellatie van de heer Bougard tot de minister van de Kleine en Middelgrote Ondernemingen en Landbouw over « de toepassing vanaf 1 januari 1994 van de Europese richtlijn 92/46 en de gevolgen daarvan voor de kleine producenten van biologische melk ».

Sprekers : de heer Bougard, de heer Bourgeois, minister van de Kleine en Middelgrote Ondernemingen en Landbouw, blz. 781.

VOORSTELLEN (Indiening) :

Bladzijde 783.

De heer Cooreman. — Voorstel van wet tot wijziging van het Wetboek van de inkomstenbelastingen 1992, wat de bepaling van de roerende inkomsten betreft.

De heren Diegenant en Mahoux. — Voorstel van wet tot wijziging van het koninklijk besluit nr. 78 van 10 november 1967 betreffende de uitoefening van de geneeskunst, de verpleegkunde, de paramedische beroepen en de geneeskundige commissies, met het oog op de regeling van de uitoefening van de kinesithérapie.

De heer Van Hooland :

- a) Voorstel van wet houdende wijziging van de procedure tot verkiezing en benoeming van de burgemeester;
- b) Voorstel van wet houdende het herwaarderen van de functie van voorzitter van de gemeenteraad.

De heer Valkeniers. — Voorstel van resolutie in verband met de aanstelling van nieuwe consuls in het licht van de jongste staatshervorming.

SEANCE DU MATIN — OCHTENDVERGADERING

PRESIDENCE DE M. SWAELEN, PRESIDENT
VOORZITTERSCHAP VAN DE HEER SWAELEN, VOORZITTER

Le procès-verbal de la dernière séance est déposé sur le bureau.
De notulen van de jongste vergadering worden ter tafel gelegd.

La séance est ouverte à 10 h 5 m.
De vergadering wordt geopend om 10 h 5 m.

REVISION DE LA CONSTITUTION HERZIENING VAN DE GRONDWET

REVISION DU TITRE II DE LA CONSTITUTION, EN VUE D'Y INSERER UN ARTICLE 24BIS RELATIF AUX DROITS ECONOMIQUES ET SOCIAUX

Discussion

Examen des amendements

HERZIENING VAN TITEL II VAN DE GRONDWET, OM EEN ARTIKEL 24BIS IN TE VOEGEN BETREFFENDE DE ECONOMISCHE EN SOCIALE RECHTEN

Beraadslaging

Bespreking van de amendementen

M. le Président. — Mesdames, messieurs, nous abordons la discussion de la révision du titre II de la Constitution, en vue d'y insérer un article 24bis relatif aux droits économiques et sociaux.

Dames en heren, wij vatten de beraadslaging aan over de herziening van titel II van de Grondwet, om een artikel 24bis in te voegen betreffende de economische en sociale rechten.

La commission propose le texte suivant:

Article unique. Il est inséré dans le titre II de la Constitution un article 24bis, libellé comme suit:

« Art. 24bis. Chacun a le droit de mener une vie conforme à la dignité humaine.

A cette fin, la loi, le décret ou la règle visée à l'article 26bis garantissent, en tenant compte des obligations correspondantes, les droits économiques, sociaux et culturels, et déterminent les conditions de leur exercice.

Ces droits comprennent notamment:

1° Le droit au travail et au libre choix d'une activité professionnelle dans le cadre d'une politique générale de l'emploi, visant entre autres à assurer un niveau d'emploi aussi stable et élevé que

possible, le droit à des conditions de travail et à une rémunération équitables, ainsi que le droit d'information, de consultation et de négociation collective;

2° Le droit à la sécurité sociale, à la protection de la santé et à l'aide sociale, médicale et juridique;

3° Le droit à un logement décent;

4° Le droit à la protection d'un environnement sain;

5° Le droit à l'épanouissement culturel et social.»

Enig artikel. In titel II van de Grondwet wordt een artikel 24bis ingevoegd, luidende:

« Art. 24bis. Ieder heeft het recht een menswaardig leven te leiden.

Daartoe waarborgen de wet, het decreet of de in artikel 26bis bedoelde regel, rekening houdend met de overeenkomstige plichten, de economische, sociale en culturele rechten, waarvan ze de voorwaarden voor de uitoefening bepalen.

Die rechten omvatten inzonderheid:

1° Het recht op arbeid en op de vrije keuze van beroepsarbeid in het raam van een algemeen werkgelegenheidsbeleid dat onder meer gericht is op het waarborgen van een zo hoog en stabiel mogelijk werkgelegenheidspeil, het recht op billijke arbeidsvoorwaarden en een billijke beloning, alsmede het recht op informatie, overleg en collectief onderhandelen;

2° Het recht op sociale zekerheid, bescherming van de gezondheid en sociale, geneeskundige en juridische bijstand;

3° Het recht op een behoorlijke huisvesting;

4° Het recht op de bescherming van een gezond leefmilieu;

5° Het recht op culturele en maatschappelijke ontplooiing.»

Einziger artikel. In Titel II der Verfassung wird ein Artikel 24bis mit folgendem Wortlaut eingefügt:

« Art. 24bis. Jeder hat das Recht, ein menschenwürdiges Leben zu führen.

Zu diesem Zweck gewährleistet das Gesetz, das Dekret oder die in Artikel 26bis erwähnte Regel unter Berücksichtigung der entsprechenden Verpflichtungen die wirtschaftlichen, sozialen und kulturellen Rechte und bestimmt die Bedingungen für ihre Ausübung.

Diese Rechte umfassen insbesondere:

1. Das Recht auf Arbeit und auf freie Wahl der Berufstätigkeit im Rahmen einer allgemeinen Beschäftigungspolitik, die unter andern darauf ausgerichtet ist, einen Beschäftigungsstand zu gewährleisten, der so stabil und hoch wie möglich ist, das Recht auf gerechte Arbeitsbedingungen und gerechte Entlohnung sowie das Recht auf Information, Konsultation und kollektive Verhandlungen;

2. Das Recht auf soziale Sicherheit, auf Gesundheitsschutz und auf sozialen, medizinischen und rechtlichen Beistand;

3. Das Recht auf eine angemessene Wohnung;

4. Das Recht auf den Schutz einer gesunden Umwelt;

5. Das Recht auf kulturelle und soziale Entfaltung.»

Het woord is aan de rapporteur.

De heer Arts (CVP), rapporteur. — Ik verwijs naar mijn verslag, mijnheer de Voorzitter.

M. le Président. — La parole est à M. Taminiaux.

M. Taminiaux (PS). — Monsieur le Président, mon intervention portera à la fois sur l'article 24bis que j'aborderai brièvement et sur l'article 24quater.

En ce qui concerne l'article 24bis, je vous demanderai de bien vouloir vous référer à mon intervention du 7 décembre dernier à cette tribune. Je rappellerai simplement mon souci de mettre en correspondance notre droit avec l'évolution des conceptions de notre société dans le domaine des droits économiques et sociaux tels qu'ils sont d'ailleurs abordés, aussi bien dans des actes internationaux que nous avons ratifiés que dans de nombreuses constitutions étrangères et que, bien entendu, dans le droit interne de notre pays.

Si nous n'accordons pas d'effet direct à la seule inscription de ces droits dans la Constitution, nous n'entendons pas non plus en faire des «coquilles vides», car notre préoccupation fondamentale consiste à les considérer comme des références positives, en adéquation avec des droits existants ou à mettre en œuvre.

Dans le contexte d'une réalité économique qui institue la compétition parmi les valeurs maîtresses de son système, il ne serait pas normal que seuls les gagnants, parce qu'ils en ont les moyens, puissent bénéficier du respect de la dignité humaine. Cette société a trop souvent tendance à en réduire l'accès à ceux dont elle n'a pas ou dont elle n'a plus besoin.

C'est dire l'importance de l'instrument constitutionnel pour affirmer la place de l'humanisme dans l'économie de marché, dans une démocratie sous-tendue clairement par un véritable contrat social.

Même si ce qui s'est passé le 7 décembre ne me paraît pas une procédure à répéter, je me réjouis que les contacts établis entre les commissions concernées de la Chambre et du Sénat aient permis d'aboutir au texte proposé aujourd'hui à notre approbation. Personne n'a perdu dans ce consensus. Chacun s'y est grandi dans une volonté, sans doute plus affirmée encore, d'atteindre plus sûrement l'objectif fixé.

Dans le même sens, nous voterons le texte proposé par la Chambre pour ce qui concerne la protection de la vie privée et familiale. Nous y ajouterons, avec l'accord de nos amis députés, un alinéa rejoignant la préoccupation que nous avons déjà témoignée pour le 24bis, en précisant cette fois encore que «la loi, le décret et la règle visée à l'article 26bis garantissent la protection de ce droit».

Ce texte tient compte non seulement de la réalité institutionnelle de notre pays, mais aussi de la complexité de l'exercice de ce droit dont les implications sont directement présentes à tout niveau, que ce soit sur le plan collectif ou sur le plan individuel, dans la recherche pragmatique et incessante de la frontière entre la vie privée et la vie publique. Déjà notre société prend des dispositions en matière, notamment, de sécurité informatique, en matière de Banque carrefour de la sécurité sociale. Sur le plan fédéral, et à titre exemplatif aussi, signalons que le Sénat discute en ce moment

d'un projet de loi relatif à la vie privée contre les écoutes, la prise de connaissance et l'enregistrement de communications et de télécommunications privées.

En ce qui concerne la vie familiale, les Communautés ont encore quelques compétences.

Au niveau régional, qu'il me soit permis de citer le décret du 13 juin 1991 dont j'ai été l'auteur principal au Conseil régional wallon. Ce décret concerne la liberté d'accès des citoyens à l'information relative à l'environnement. L'article 10 préserve le secret de la vie privée.

Ainsi, aujourd'hui, en établissant un fondement constitutionnel aux droits visés aux futurs articles 24bis et 24quater, nous contribuerons à éviter une fragilisation de besoins pourtant socialement reconnus.

Dans ce débat constant, mettant régulièrement aux prises les verbes «être» et «avoir», nous espérons modestement que nos propositions permettront de baliser un peu mieux le chemin qui conduit à la promotion des droits de l'homme. (Applaudissements.)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Stroobant.

De heer Stroobant (SP). — Mijnheer de Voorzitter, met de voortzetting van het debat vandaag na de vrij ongewone en ongebruikelijke, maar niet onbegrijpelijke, demarche van de Kamer bij de Senaat, komen wij in een cruciale fase van de besluitvorming over dit voorstel.

De algemene discussie is in feite uitgeput. Hierop terugkeren zou ons in herhaling doen vervallen.

In deze uiteenzetting wens ik mij te beperken tot de voorstellen geformuleerd door de Kamer tijdens de gemeenschappelijke vergadering van de commissies voor de Herziening van de Grondwet.

Wellicht mag men zeggen dat de Senaat de hoofdbrok van het werk heeft verricht tot invoering van sociale grondrechten in onze Grondwet.

Het zou echter getuigen van een gebrek aan objectiviteit indien wij terzelfder tijd niet zouden stellen dat ook de Kamer zeer verdienstelijk werk heeft geleverd in het gevoerde debat. Op vele punten heeft zij verduidelijking gebracht.

De Regering heeft zich discreet op de achtergrond gehouden. Haar grote verdienste bestaat echter niet alleen in de logistieke steun die zij verleende. In hoofde van de Eerste minister was er een duidelijke goodwill aanwezig. De positieve inbreng van zijn medewerkers is er de concrete getuige van.

Ook de deskundige steun van de professoren Blanpain, Delpérée, Uyttendaele, Rimanque en Weiss wens ik hier te benadrukken.

Het feit dat dit initiatief een parlementair initiatief was en is gebleven, illustreert de rol van het Parlement in ons democratisch stelsel.

Tussen het ogenblik van de indiening van de eerste voorstellen in 1988 en vandaag is er heel wat tijd verlopen. Bij vele betrokken actoren duurde het wat vooraleer het bezinningsproces achter de rug was. Tussen het vage aanvoelen van de sociale erkenning van fundamentele sociale rechten en de juridische concretisering ervan bevinden zich nog héél wat hindernissen. Vaak volstaat de sociale acceptatie zelfs niet om de juridische vormgeving te onderschrijven.

Het principiële opzet om sociale grondrechten in de Grondwet in te schrijven, kon progressief op een steeds ruimere politieke steun rekenen. Wij betreuren de principieel afwijzende houding die de VLD reeds bij de eerste contactname aannam. Dit was des te vreemder daar de VLD en ook de PRL in 1990 het Europees Sociaal Handvest goedkeurden en daarmee de sociale grondrechten in ons intern recht introduceerden en dit op een meer indringende wijze dan het huidige voorstel doet.

Het zoeken naar een zo ruim mogelijke consensus bracht de werkgroep van de Senaat ertoe een evenwichtige en realistische visie te onderschrijven. De discussie werd gevoerd over de vraag welke de vandaag aanvaarde fundamentele sociale rechten zijn en

of deze als grondrechten dienden te worden beschermd. Het theoretisch debat over welk maatschappijmodel verkiezen, werd gewild niet gevoerd omdat aanvaard werd dat dit niet de opdracht van de werkgroep was. De werkgroep was veel minder ambitieus en beperkte zich ertoe een sociale dimensie uit te tekenen voor een natie gestructureerd naar westers democratisch model.

Het recente gesprek met de Kamer van volksvertegenwoordigers verliep vlot en correct. Dit was trouwens niet het eerste contact. Zo greep er reeds een contactvergadering plaats tussen de beide werkgroepen van de Kamer en van de Senaat, en werd de werkgroep van de Kamer regelmatig op de hoogte gehouden van de vorderingen gemaakt in de Senaat.

De drie voorstellen overgelegd door de fractievoorzitter van de CVP van de Kamer vormden een aanvaardbare discussiebasis.

De term «onder meer» vervangen door de term «inzonderheid» werd vlot aanvaard omdat zulks ook werd vooropgesteld in de coördinatie van de Grondwet. De Senaat meende echter dat in de opsomming verder in de tekst onder 1^o de term «onder meer» toch kon worden gebruikt. Zo wordt herhaling voorkomen en volgens van Dale is «onder meer» niet fout.

Het tweede voorstel van de Kamer strekte ertoe alinea 3, 1^o, in zeer algemene termen te omschrijven. Hiermede verduiden echter naar ons gevoelen elke sociale duiding uit de tekst en ook elke overeenstemming met het Europees Sociaal Handvest. De Senaat kon de redenering van collega Tant wel bijvallen dat een tewerkstellingsbeleid niet uitsluitend afgestemd moet zijn op «het werken», maar ook rekening moet houden met een evenwichtig vrijetijdsbeleid.

De auteurs van het voorstel van artikel 24bis dienden op grond van het voorstel-Tant een amendement in op hun oorspronkelijke tekst. Daarmee werd ingegaan op de terechte opvatting van de Kamer. Er wordt gepreciseerd dat een tewerkstellingsbeleid rekening moet houden met de kwaliteit van het leven, bijvoorbeeld met een gezonde inrichting van de vrije tijd en met het in overeenstemming brengen van arbeid en gezinsleven.

Ook bij het derde voorstel van de Kamer werd een amendement geformuleerd. De suggestie om elke kwalificatie bij het recht op huisvesting te laten vallen werd echter ervaren als te verregaand. Wel werd aanvaard dat het begrip «adequate huisvesting» te hoge vereisten stelt. Immers, «adequate» houdt in dat de maatstaf voor de kwaliteit van de huisvesting de individuele levenssituatie is van de betrokkene. Dit zou er kunnen toe leiden dat men zou oordelen dat voor een persoon met een hoge levensstandaard een adequate huisvesting er een is met hogere vereisten dan voor een persoon met een lagere levensstandaard.

Er werd dan ook voorgesteld om de terminologie te gebruiken die voorkomt in de verklaring van de grondrechten aanvaard door het Europees Parlement in 1989, namelijk «behoorlijk». Dit begrip verwijst naar een meer algemene en meer sociale maatstaf en stemt meer overeen met de bekommernis van de grondwetgever om sociale rechten vast te leggen.

De Senaat staat op het punt sociale geschiedenis te schrijven. Dit akkoord over artikel 24bis dat te Rochefort werd bereikt, betekent een belangrijke stap in de evolutie van onze sociale beschaving. Het vormt een essentiële schakel in een complexe juridische constructie. Het grondrecht vormt weliswaar geen voldoende concrete basis voor de individuele burger, maar het is wel het fundament van een opeenvolging van concrete positief rechtelijke maatregelen.

Tot slot wil ik reageren op amendementen die werden ingediend door de heren Hasquin en Hatry en die ertoe strekken om uit de tekst het begrip «zo hoog mogelijk en zo stabiel mogelijk werkgelegenheidsbeleid» weg te laten.

De argumentering die hiervoor door de heer Hatry wordt aangehaald is dat wij hiermede een politieke beleidsverklaring introduceren in de Grondwet. In verband met de nieuwe generatie van grondrechten wordt van de overheid nochtans een positieve inbreng verwacht. Deze inbreng werd uiteraard ingedijkt door de bepaling dat deze rechten geen rechtstreekse werking hebben en dat zij concrete vorm moeten krijgen via wetten, decreten en ordonnantiën. Het beginsel als dusdanig werd echter erkend.

De Grondwet bepaalt in artikel 17 betreffende het onderwijs: «de Gemeenschap waarborgt de keuzevrijheid van de ouders.» Het beginsel dat thans door de heer Hatry wordt aangevochten, werd dus al in artikel 17 van de Grondwet opgenomen.

Een tweede bedenking is dat het volledig inschrijven in de Grondwet van het recht op arbeid als dusdanig, de mogelijkheid opent dat men dit recht als een subjectief recht gaat beschouwen. Dit was één van de grote discussiepunten in de werkgroep en in de commissie. Wij hebben ons er rekenschap van gegeven dat het type van maatschappij waarin wij leven een begrenzing inhoudt in verband met de tewerkstelling en zeker geen volledige tewerkstelling kan garanderen. Wij wilden dan ook geen rechten voor spiegelen die in feite slechts zinsbegoochelingen zijn. Wij willen in artikel 24bis van de Grondwet een recht inschrijven dat realistisch is en beantwoordt aan de geboden mogelijkheden. Op die basis is de vorm en de algemene begrenzing van het tewerkstellingsbeleid tot stand gekomen. De overheid moet streven naar een zo hoog mogelijk en zo stabiel mogelijk tewerkstellingsbeleid en moet trachten een zo hoog mogelijk en zo stabiel mogelijk werkgelegenheidspeil te bereiken.

Wij zijn niet de enige verdedigers van deze idee; zij wordt expliciet geformuleerd in het Europees Sociaal Handvest. (Applaus.)

M. le Président. — La parole est à Mme Delcourt.

Mme Delcourt-Pêtre (PSC). — Monsieur le Président, nous avons mené, la semaine dernière, la discussion sur l'introduction des droits économiques et sociaux dans la Constitution. Au nom de mon parti, je m'arrêterai quelques instants sur le projet de texte constitutionnel tendant à insérer dans notre charte fondamentale un article 24quater relatif au respect de la vie privée et de la vie familiale.

Le droit international n'a pas attendu — fort heureusement — l'actuelle réforme de la Constitution pour intégrer son contenu dans notre droit par le biais de l'effet direct de ses normes conventionnelles, lui conférant une réalité, un contenu, une efficacité que la pratique du droit et la jurisprudence nourrissent quotidiennement.

Ainsi, depuis de nombreuses années, l'article 8 de la Convention européenne des droits de l'homme et des libertés fondamentales, pour ne citer que cette seule disposition, constitue l'une des balises essentielles de notre droit en la matière. Cette préexistence du droit au respect de la vie privée sur sa consécration constitutionnelle est, du reste, très heureuse. Chaque niveau de pouvoir en Belgique — le législateur, le Roi, les cours et tribunaux — évolue depuis très longtemps en terrain connu et reconnu. Aujourd'hui, le citoyen ne doute pas qu'en l'absence d'un texte constitutionnel, il incombe néanmoins aux autorités et à ses concitoyens de respecter, sinon de garantir, l'intégrité de sa vie privée et de sa vie familiale. Par conséquent, d'un point de vue strictement juridique, l'adoption de l'article 24quater n'aura guère d'incidence et d'implications concrètes. Ce qui, en termes de droit apparaît un peu symbolique, revêt, par contre, un caractère tout à fait fondamental en termes sociologiques et en termes politiques.

Envisageons tout d'abord l'aspect sociologique. Je suis frappée par l'attachement toujours plus important que les personnes expriment, de façon renouvelée par rapport aux époques antérieures, à la défense de leur vie privée et de leur vie familiale. Les enquêtes réalisées au niveau européen attestent du renouveau incontestable des valeurs familiales et du souci de chacun de voir respecter sa vie privée. Toute une série de missions, confiées autrefois à la famille, sont désormais assurées par les pouvoirs publics ou la vie associative. Je pense, par exemple, à la problématique des personnes âgées placées en institution. La vie familiale ne s'en trouve pas rétrécie pour autant, mais elle devient un lieu de refuge, de recherche d'identité et de bonheur dans un monde devenu de plus en plus complexe et insécurisant. Nos sociétés connaissent depuis plusieurs années un bouleversement extraordinaire de leurs valeurs repères.

Je prendrai trois exemples afin d'illustrer mon propos.

Le travail a été et reste assimilé à la réalisation de soi et à l'épanouissement dans la vie sociale. De nos jours, la forte croissance du chômage remet en cause le caractère absolu de cette valeur, provoquant perte d'identité, déstructuration et exclusion sociale.

La convivialité semble menacée. Je songe, en particulier, à la vie dans les villes. Jadis lieu de communication privilégié entre les citoyens, la ville se transforme souvent en un lieu où règne l'isolement le plus complet.

La famille elle-même subit des bouleversements fondamentaux. Elle ne se vit plus sur le modèle d'un couple stable et permanent mais devient fragile, par le divorce, la cohabitation et les recompositions familiales, avec les chances et les risques que ces changements entraînent pour le bonheur et la réalisation de soi.

Face à ces profondes mutations de la vie privée et de la vie familiale, certains estiment que celles-ci doivent être davantage protégées. Nul d'entre nous n'ignore cette évolution et la politique s'en préoccupe, puisque le développement des techniques modernes de l'information, de l'investigation, pourrait constituer une source d'ingérence et de pression sur les individus et leur famille.

Le législateur a prouvé l'attention qu'il porte à ces problèmes en protégeant les personnes contre les dangers de ces nouvelles formes d'ingérence par la loi du 8 décembre 1992.

Un projet de loi actuellement en discussion au Parlement doit assurer la protection de la vie privée contre les écoutes, la prise de connaissance, l'enregistrement de communications et de télécommunications privées. On pourrait citer beaucoup d'autres exemples.

Ces initiatives législatives ne sont pas prises aujourd'hui par hasard et visent à renforcer les garanties de droits fondamentaux dont l'existence n'est nullement contestée mais dont la mise en pratique pourrait être menacée, à l'heure où le citoyen est précisément demandeur d'une protection accrue de sa vie privée et familiale.

Aussi, l'insertion de l'article 24^{quater} est-elle plus impérieuse qu'il n'y paraît à première vue. C'est la raison pour laquelle, au nom du groupe PSC, je me réjouis de pouvoir voter en faveur de l'insertion de cet article dans notre Constitution. (*Applaudissements.*)

M. le Président. — La parole est à M. Hasquin.

M. Hasquin (PRL). — Monsieur le Président, notre discussion de ce jour aurait pu prendre une nouvelle tournure si les collègues sénateurs à l'origine de la formulation proposée pour l'article 24^{bis} avaient été davantage sensibles à l'argumentation développée, en commission mixte Chambre-Sénat, par la quasi-totalité de nos collègues députés. Si les sénateurs s'étaient ralliés aux propositions émises par bon nombre de députés, j'ai la conviction que nous aurions pu, aujourd'hui, adopter à l'unanimité un nouvel article 24^{bis} de la Constitution.

Je sais qu'après avoir travaillé pendant des années sur un texte, on est particulièrement sensible à ses « droits d'auteur » et combien il est difficile d'accepter des modifications. L'enjeu en valait cependant la peine.

Vous aurez donc compris que si la discussion tourne exclusivement autour de la nouvelle formulation proposée, l'avis du PRL restera le même que celui exprimé voici quelques jours, à savoir que nous ne pouvons pas approuver l'article 24^{bis}, dont le texte « nouveau » n'a subi qu'un léger toilettage ne rencontrant pas fondamentalement les objections formulées voici quelques jours. Je le regrette.

Je n'ai cependant pas l'intention de faire perdre du temps à cette assemblée en pérorant à nouveau pendant une demi-heure sur cette question. Je vous renvoie plutôt aux débats qui se sont tenus récemment. Je me contenterai d'évoquer les nouveaux amendements qui ont été déposés.

Le premier amendement se situe dans la logique de celui que j'avais déposé, avec des collègues, au texte qui nous avait été soumis précédemment et qui reprenait un amendement de M. Arts.

Dès le moment où le membre de phrase litigieuse s'est même accru de quelques mots supplémentaires, il était normal que nous reformulions l'amendement en proposant la suppression de la phrase suivante: « au libre choix d'une activité professionnelle dans le cadre d'une politique générale de l'emploi, visant entre autres à assurer un niveau d'emploi aussi stable et élevé que possi-

ble ». La formulation retenue aujourd'hui est encore plus malheureuse, à mes yeux, que celle qui avait déjà donné lieu à contestation.

Par un deuxième amendement, je demande que l'on supprime une formule devenue rituelle dans certains textes de la Constitution, à savoir « la règle visée à l'article 26^{bis} ».

En effet, divers textes adoptés à la majorité des deux tiers et tout notre arsenal législatif parlent aujourd'hui d'« ordonnance » en ce qui concerne la Région de Bruxelles-Capitale. Alors, pourquoi ne pas adopter la formulation: « La loi, le décret ou l'ordonnance »?

On parle parfois de souci de transparence et de clarification pour le citoyen. Que l'on saisisse donc l'occasion de la révision de l'article 24^{bis} pour corriger cette formulation qui me paraît dépassée et parfaitement désuète.

Enfin, dans quelques instants, Mme Herzet aura l'occasion de déposer une nouvelle mouture de l'article 24^{bis} rencontrant les arguments avancés par nombre de collègues, tant députés que sénateurs, lors de notre commission mixte.

Je demande encore aux auteurs de la proposition qui nous est soumise de bien réfléchir. En effet, il me semble qu'une unanimité pourrait facilement se dégager dans nos rangs sur la proposition de Mme Herzet. (*Applaudissements.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Lozie.

De heer Lozie (Agalev). — Mijnheer de Voorzitter, ik wil mijn korte uiteenzetting beperken tot wat er sinds de vorige discussie en na het gesprek met de Kamer aan artikel 24^{bis} is gewijzigd.

Mijnheer Hasquin, het was niet om het auteursrecht te claimen dat wij maar beperkte veranderingen hebben aangebracht in de richting die de Kamer wenste, het ging werkelijk om een verschil in inschatting van het belang van de concrete invulling van artikel 24^{bis}. Daarover wil ik nu een paar woorden zeggen.

Wij komen inderdaad een klein beetje tegemoet aan de wensen van de Kamer wanneer wij ook het begrip « algemeen werkgelegenheidsspeil » in de tekst invoegen, maar ik geef toe dat ikzelf de noodzaak daarvan eigenlijk niet inzie. Wanneer men rond deze concrete grondrechten, zoals het recht op arbeid, een en ander op het terrein wil waarmaken, kadert dit immers altijd in een algemeen beleid. Toch wil ik even aantonen waarom wij precies de zinsnede « een zo hoog mogelijk en zo stabiel mogelijk werkgelegenheidsspeil proberen te waarborgen » echt in de tekst wilden behouden. Met deze zin maken wij duidelijk dat iedereen er in onze maatschappij naar zou moeten streven de verhouding tussen het aantal mensen dat werk zoekt en de hoeveelheid werk dat zij zoeken, enerzijds, en het aanbod aan werk, anderzijds, zoveel mogelijk in evenwicht te brengen. De rol van de overheid hierin wordt in de tekst uitdrukkelijk centraal gezet. De overheid, de wetgever moet proberen een beleid uit te stippelen dat een zo hoog mogelijk werkgelegenheidsspeil nastreeft. In dit verband moet de overheid een interessant kader scheppen voor de ondernemers, zorgen voor een interessant wettelijk kader voor de arbeidsherverdeling, voor eerlijke concurrentievoorwaarden en ook eigen tewerkstelling creëren. Dat is een hele reeks bruikbare instrumenten.

Ik wijs er echter op dat niet alleen de overheid dit moet realiseren. Het is tijd dat wij een grondig debat aangaan over een nieuw sociaal contract in onze maatschappij dat niet beperkt blijft tot de overheid, maar waarbij ook de ondernemingen, de privé-sector, een aantal engagementen aangaat en waarbij duidelijk wordt dat de economie, het economisch handelen, niet alleen een kwestie van rentabiliteit, financiering en rendement van de investeringen is, maar ook heel belangrijke sociale en maatschappelijke consequenties heeft, waar men zich ook moet kunnen achter zetten. Het sociale contract met de privé-sector moet een aanvulling zijn op wat de overheid via het wettelijk kader kan realiseren.

Als tweede punt wil ik hier nog aan toevoegen dat het begrip « streven naar een zo hoog en zo stabiel mogelijk werkgelegenheidsspeil » niet statisch mag worden geïnterpreteerd in de zin van het oude begrip « full employment ». Dat iedereen volledige tewerkstelling kan krijgen in de oude zin van het woord is in de maatschappelijke evolutie van vandaag op langere termijn niet meer mogelijk. In de mate dat wij meer en meer evolueren naar een

maatschappij waarin wij het recht op een behoorlijk leven kunnen waarborgen, bijvoorbeeld via het basisinkomen, waarin wij streven naar een maatschappelijk beter aanvaardbare verdeling van de arbeid en waarin wij de collectieve verantwoordelijkheid beter spreiden over een groter deel van de bevolking, maar ook de interessante arbeidsaanbiedingen beter spreiden, zal ook de vraag naar arbeid evolueren.

Het werkgelegenheidspeil is een evolutief gegeven dat kan wijzigen in omvang, misschien niet betreffende het aantal mensen dat in het arbeidscircuit wenst te treden, maar misschien wel aangaande het aantal uren en het aantal mandaten dat men wil cumuleren. De gerechtvaardigde vraag naar arbeid kan op die manier maximaal worden ingevuld. Een aantal leden van de Kamer van volksvertegenwoordigers meenden dat wat in het ontwerp is vervat te stabiel zou zijn en te veel gelijklopend met de oude term « *full employment* ».

Ik zou evenwel helemaal niet hebben kunnen instemmen met het laten wegvallen van de verdere opsomming van dezelfde alinea van het ontwerp, meer bepaald het laten wegvallen van de concrete voorbeelden van het recht op billijke arbeidsvoorwaarden. Een billijke beïlofting, alsmede het recht op informatie, overleg en collectief onderhandelen zijn immers elementen die in onze moderne maatschappij op het vlak van arbeidsrecht en arbeidsverhoudingen zo belangrijk zijn geworden dat zij een plaats kunnen hebben in de Grondwet, vooral op een ogenblik waarop de concurrentie wereldwijd zo vaak als alibi wordt gebruikt om een aantal verworvenheden op de helling te zetten.

Dit principe moet dus in de Grondwet worden ingeschreven om de maatschappij erop te wijzen dat deze belangrijke verworvenheden niet zo maar in een neerwaartse spiraal van sociale afbraak teniet kunnen worden gedaan.

Ik was wel bereid te luisteren naar de argumenten van de leden van de Kamer van volksvertegenwoordigers om dit gegeven in een ruimer kader te plaatsen, maar ik was niet bereid in te gaan op het voorstel om een aantal concrete voorbeelden van het recht op billijke arbeidsvoorwaarden uit de tekst te laten verwijderen. (Applaus.)

M. le Président. — La parole est à Mme Herzet.

Mme Herzet (PRL). — Monsieur le Président, je ne comptais pas intervenir dans ce débat mais après la discussion intervenue en séance publique en présence du ministre Dehousse, après la réunion de la commission mixte Chambre-Sénat, et surtout en raison de l'évolution de la réflexion et de la proposition de loi, je souhaite, en tant que cosignataire de la proposition initiale, émettre quelques considérations et défendre en même temps mon amendement.

Au préalable, je voudrais rappeler que si j'ai participé, au nom du PRL, aux réunions du groupe de travail, c'est parce que, pour le PRL et pour moi en particulier, le problème de l'insertion des droits économiques, sociaux et culturels fondamentaux dans la Constitution était, et reste toujours d'ailleurs, un sujet extrêmement important.

Je voudrais souligner aussi, pour m'en réjouir, combien nos travaux se sont déroulés dans un esprit de consensus, de tolérance et de respect réciproque et préciser que je reste solidaire du travail accompli. Je tiens d'ailleurs à remercier M. Stroobant qui a largement contribué au bon déroulement de nos travaux à la fois par ses talents de modérateur et sa gentillesse naturelle.

Cependant, je voudrais exprimer trois regrets. Tout d'abord, je déplore l'orientation nouvelle prise dernièrement en commission et je m'en étonne. Je regrette l'excès dans les propos, la volonté de faire resurgir des clivages politiques et idéologiques, bref tout ce que nous étions parvenus à éviter. J'en suis arrivée à me demander si je parlais encore du même sujet et avec les mêmes personnes! C'était la lutte des classes, version démodée, un film pire que *Germinal*, dans lequel nous étions tout à coup traités d'anti-démocrates, d'asociaux, de capitalistes sauvages! A ce propos, permettez-moi une incidente. Dans l'esprit de l'opinion publique, tous les parlementaires sont des capitalistes, donc nous étions entre nous! Mais vraiment, fallait-il employer le mot « sauvage »?

Revenons-en aux choses sérieuses. Je tiens à le dire très clairement: je suis libérale, c'est vrai, mais je suis aussi démocrate et sociale et je dénie à quiconque le droit de mettre cela en doute, pas plus que je ne mets en doute, et je tiens à le dire tout aussi clairement, l'honnêteté intellectuelle de M. Stroobant et de M. Taminiaux quant à une relation de cause à effet entre la proposition de loi qui nous intéresse et un éventuel appui au plan Dehaene, dans sa partie « travail », en tout cas.

Je regrette également et je ne comprends pas l'attitude étonnante du Gouvernement. Même s'il s'agit d'une initiative parlementaire, il n'en demeure pas moins que les représentants du Premier ministre ont participé à toutes les réunions de travail, ce qui est normal. Pourquoi alors attendre la séance publique pour se manifester? Les services du Premier ministre n'adressent-ils aucun rapport ou compte rendu aux autres membres du Gouvernement?

Je regrette enfin que notre proposition de loi sur une fiscalité équitable, qui est également pour nous un droit fondamental, n'ait pas pu être discutée en commission en même temps et dans le même esprit que les droits économiques et sociaux et la protection de la vie privée. Cependant, elle a fait l'objet à plusieurs reprises d'une réflexion approfondie au sein du groupe de travail, et il est entendu que nous reviendrons sur le sujet très prochainement, en commission.

Venons-en maintenant au fond du problème. Il était évident pour tous les participants du groupe de travail que cette proposition érigeait un cadre général de principes, qu'elle n'avait pas d'effets directs et qu'elle était un signal incontournable lancé au pouvoir politique.

Il était évident aussi que, pour nous tous, et indépendamment de la Charte européenne, le « notamment » dont on a à nouveau beaucoup discuté en commission rencontrait les vrais problèmes. Tous les mandataires communaux et de CPAS ici présents le savent très bien. C'est là que résident les besoins et les difficultés de nos concitoyens, c'est dans ces domaines qu'ils attendent que nous, hommes politiques, prenions nos responsabilités.

C'était l'esprit de cette proposition, esprit auquel je demeure fidèle. Mais il y a l'esprit et il y a la lettre...

En réunion publique, M. le ministre Dehousse a dit que nous avions peut-être trop porté notre texte, que nous y étions trop impliqués et que nous n'avions gardé ni la distance ni l'esprit critique nécessaires. A entendre les remarques pertinentes, sérieusement argumentées, de nos collègues, qu'ils soient de la Chambre ou du Sénat, de la majorité ou de l'opposition, à entendre leurs doutes, craintes et réserves, je me dis, mes chers collègues, que notre proposition, puisque mal comprise, n'était pas aussi parfaite que nous l'avions cru ou espéré.

Dans notre esprit, elle ne devait pas prêter à interprétation, à interrogation, à confusion; or, il semblerait que ce soit le cas! Elle ne devait pas apparaître comme hypocrite et soulever de faux espoirs; il semblerait que ce soit le cas! Elle ne devait pas non plus apparaître comme incomplète ou prêtant à sourire et je pense au mot « épanouissement »; c'est peut-être le cas!

Pour certains aussi, parallèlement à la notion de droit, il manque la notion de devoir ou d'effort, et l'amendement de M. Arts me plaisait beaucoup. A la notion de droit au travail, il manque le droit de pouvoir exercer son travail.

Enfin, notre proposition semblait renforcer le pouvoir étatique sur le citoyen et faire de l'Etat un grand dispensateur immodéré et incontrôlé.

Puisque nous sommes mal compris, sans changer l'esprit de notre proposition, il faut donc en changer la lettre. Je ne suis pas persuadée que les deux amendements votés la semaine dernière en commission le permettront et emporteront la conviction des uns et des autres.

C'est pourquoi, et j'en terminerai par là, nous avons déposé un amendement formulant l'article 24bis d'une façon différente, qui reprend « la forme négative » dans la première partie de sa formulation.

Ce texte nous paraît plus clair, moins sujet à interprétation subjective. Il s'inscrit dans un projet de société plus juste et plus solidaire et indique clairement au pouvoir politique qu'il lui appartient de mettre en place, suivant les modalités requises, les conditions lui permettant d'y parvenir.

Il semble pouvoir obtenir un large consensus à la Chambre. Il témoigne enfin de l'importance que le PRL accorde à l'insertion claire et crédible des droits économiques, sociaux et culturels dans la Constitution et de sa volonté d'y participer. (*Applaudissements.*)

M. le Président. — Plus personne ne demandant la parole dans la discussion, je la déclare close, et nous passons à l'examen des amendements.

Daar niemand meer het woord vraagt in de beraadslaging verklaar ik ze voor gesloten en bespreken wij de amendementen.

Je signale que des amendements signés par moins de trois membres ont été présentés.

Er zijn een aantal amendementen ingediend die door minder dan drie leden zijn ondertekend.

Puis-je considérer que ces amendements sont appuyés?

Worden deze amendementen gesteund? (*Talrijke leden staan op.*)

Ces amendements étant régulièrement appuyés, ils feront partie de la discussion.

Aangezien deze amendementen reglementair worden gesteund, maken ze deel uit van de bespreking.

Mme Herzet et consorts proposent l'amendement que voici:

« Remplacer l'article 24bis proposé par ce qui suit:

« Art. 24bis. Nul ne peut être privé de ses droits économiques et sociaux fondamentaux que dans les cas et de la manière établie par la loi, le décret ou la règle visée à l'article 26bis.

Les droits économiques et sociaux fondamentaux sont relatifs notamment au travail, au revenu, au logement, à la sécurité d'existence, à la santé, à l'environnement, à la vie familiale, à l'aide sociale et à l'assistance. »

« Het voorgestelde artikel 24bis te vervangen als volgt:

« Art. 24bis. Niemand kan zijn economische en sociale grondrechten worden ontzegd dan in de gevallen en op de wijze bepaald bij de wet, het decreet of de regel bedoeld in artikel 26bis van de Grondwet.

De economische en sociale grondrechten hebben inzonderheid betrekking op arbeid, inkomen, huisvesting, bestaanszekerheid, gezondheid, leefmilieu, gezinsleven, sociale bijstand en steun. »

M. Hatry propose l'amendement que voici:

« Remplacer l'article 24bis proposé par ce qui suit:

« Art. 24bis. Chacun a le droit de mener une vie conforme à la dignité humaine.

A cette fin, la loi, le décret ou la règle visée à l'article 26bis, garantissent, en tenant compte des obligations correspondantes, les droits économiques, sociaux et culturels, et déterminent les conditions de leur exercice.

Ces droits comprennent notamment:

1° Le droit au travail, le droit à des conditions de travail et à une rémunération équitables ainsi que le droit d'information, de consultation et de négociation;

2° Le droit à la sécurité sociale, à la protection de la santé et à l'aide sociale, médicale et juridique;

3° Le droit à un logement décent;

4° Le droit à la protection d'un environnement sain;

5° Le droit à l'épanouissement culturel et social. »

« Het voorgestelde artikel 24bis te vervangen als volgt:

« Art. 24bis. Ieder heeft het recht een menswaardig leven te leiden.

Daartoe waarborgen de wet, het decreet of de in artikel 26bis bedoelde regel, rekening houdend met de overeenkomstige plichten, de economische, sociale en culturele rechten, waarvan ze de voorwaarden voor de uitoefening bepalen.

Die rechten omvatten inzonderheid:

1° Het recht op arbeid, het recht op billijke arbeidsvoorwaarden en een billijke beloning, alsmede het recht op informatie, overleg en onderhandeling;

2° Het recht op sociale zekerheid, bescherming van de gezondheid en sociale, geneeskundige en juridische bijstand;

3° Het recht op een behoorlijke huisvesting;

4° Het recht op de bescherming van een gezond leefmilieu;

5° Het recht op culturele en maatschappelijke ontplooiing. »

La parole est à M. Hatry.

M. Hatry (PRL). — Monsieur le Président, cet amendement vise à introduire un article 24bis alternatif, qui élimine du texte initial deux notions qui nous semblent inappropriées pour les raisons qui ont déjà été exposées.

Je propose, d'une part, de supprimer la notion « collective » dans l'expression « négociation collective » et, d'autre part, de retirer les considérants critiqués par M. Hasquin au cours de son intervention.

M. le Président. — M. Hatry et consorts proposent l'amendement que voici:

« Au 1° *in fine*, de l'alinéa 3 de l'article 24bis proposé, supprimer le mot « collective. »

« In het 1° van het derde lid van het voorgestelde artikel 24bis het woord « collectief » te doen vervallen. »

La parole est à M. Hatry.

M. Hatry (PRL). — Monsieur le Président, cet amendement est plus simple que le précédent et vise simplement à retirer l'adjectif « collective » dans l'expression « négociation collective ».

La justification est tout à fait claire. La négociation collective ne concerne qu'un aspect de la négociation et il n'y a aucune raison de ne pas prévoir une négociation individuelle dans le texte constitutionnel. Nous accordons donc la préférence à un terme plus neutre, à savoir « négociation », sans autre adjectif, et qui englobe la possibilité de négociation collective. C'est la raison pour laquelle nous proposons la suppression de « collective ».

M. le Président. — M. Hasquin propose l'amendement que voici:

« Au deuxième alinéa de l'article 24bis proposé, remplacer les mots « la règle visée à l'article 26bis » par les mots « l'ordonnance. »

« In het tweede lid van het voorgestelde artikel 24bis de woorden « de in artikel 26bis bedoelde regel » te vervangen door de woorden « de ordonnantie. »

M. Hasquin et consorts proposent l'amendement que voici:

« Au 1° de l'alinéa 3 de l'article 24bis proposé, supprimer les mots « et au libre choix d'une activité professionnelle dans le cadre d'une politique générale de l'emploi, visant entre autres à assurer un niveau d'emploi aussi stable et élevé que possible. »

« In het 1° van het derde lid van het voorgestelde artikel 24bis de woorden « en op de vrije keuze van beroepsarbeid in het raam van een algemeen werkgelegenheidsbeleid dat inzonderheid gericht is op het waarborgen van een zo hoog en stabiel mogelijk werkgelegenheidspeil » te doen vervallen. »

La parole est à M. Hasquin.

M. Hasquin (PRL). — Monsieur le Président, je me réfère à mon intervention pour la justification de ces deux amendements.

M. le Président. — Le vote sur les amendements est réservé.

De stemming over de amendementen is aangehouden.

Il sera procédé cet après-midi aux votes réservés ainsi qu'au vote sur cette disposition, à la majorité qualifiée, conformément à l'article 131 de la Constitution.

De aangehouden stemmingen en de stemming over deze bepaling, met bijzondere meerderheid, overeenkomstig artikel 131 van de Grondwet, hebben vanmiddag plaats.

HERZIENING VAN DE GRONDWET REVISION DE LA CONSTITUTION

HERZIENING VAN TITEL II VAN DE GRONDWET, OM NIEUWE BEPALINGEN IN TE VOEGEN DIE DE BESCHERMING MOETEN VERZEKEREN VAN DE RECHTEN EN VRIJHEDEN, GEWAARBORGD DOOR HET VERDRAG TOT BESCHERMING VAN DE RECHTEN VAN DE MENS EN DE FUNDAMENTELE VRIJHEDEN

ONTWERP VAN TEKST HOUDENDE HERZIENING VAN TITEL II VAN DE GRONDWET, OM EEN ARTIKEL 24QUATER IN TE VOEGEN BETREFFENDE DE EERBIEDIGING VAN HET PRIVE-LEVEN

Beraadslaging

REVISION DU TITRE II DE LA CONSTITUTION, EN VUE D'INSERER DES DISPOSITIONS NOUVELLES PERMETTANT D'ASSURER LA PROTECTION DES DROITS ET LIBERTES GARANTIS PAR LA CONVENTION DE SAUVEGARDE DES DROITS DE L'HOMME ET DES LIBERTES FONDAMENTALES

PROJET DE TEXTE PORTANT REVISION DU TITRE II DE LA CONSTITUTION EN VUE D'INSERER UN ARTICLE 24QUATER RELATIF AU RESPECT DE LA VIE PRIVEE

Discussion

De Voorzitter. — Dames en heren, wij vatten de beraadslaging aan over het ontwerp van tekst houdende herziening van titel II van de Grondwet, om een artikel 24quater in te voegen betreffende de eerbiediging van het privé-leven.

Nous abordons la discussion du projet de texte portant révision du titre II de la Constitution en vue d'y insérer un article 24quater relatif au respect de la vie privée.

La commission propose le texte suivant:

Article unique. Dans le titre II de la Constitution, il est inséré un article 24quater, libellé comme suit:

« Art. 24quater. Chacun a droit au respect de sa vie privée et familiale, sauf dans les cas et conditions fixés par la loi.

La loi, le décret ou la règle visée à l'article 26bis garantissent la protection de ce droit. »

Enig artikel. In titel II van de Grondwet wordt een artikel 24quater ingevoegd, luidend als volgt:

« Art. 24quater. Eenieder heeft recht op eerbiediging van zijn privé-leven en zijn gezinsleven, behoudens in de gevallen en onder de voorwaarden door de wet bepaald.

De wet, het decreet of de in artikel 26bis bedoelde regel waarborgen de bescherming van dat recht. »

Einziger Artikel. In Titel II der Verfassung wird ein Artikel 24quater mit folgendem Wortlaut eingefügt:

« Art. 24quater. Jeder hat ein Recht auf Achtung vor seinem Privat- und Familienleben außer in den Fällen und unter den Bedingungen, die durch Gesetz festgelegt sind.

Das Gesetz, das Dekret oder die in Artikel 26bis erwähnte Regel gewährleisten den Schutz dieses Rechtes. »

Het woord is aan de rapporteur.

De heer Goovaerts (VLD), rapporteur. — Mijnheer de Voorzitter, in onze Grondwet komen inzake de bescherming van het privé-leven twee bepalingen voor: een eerste betreft de bescher-

ming van de woning, een tweede de bescherming van het briefgeheim. Thans wensen wij een artikel 24quater over de eerbiediging van het privé-leven in de Grondwet in te voegen.

De commissie heeft bij de bespreking van dit ontwerp van tekst oog gehad voor een aantal specifieke problemen.

De door de Kamer overgezonden tekst benadert het probleem op een klassieke manier: de regel en de uitzondering. De Kamer opteerde ook voor een negatieve benadering. De commissie was nochtans van mening dat een dergelijk grondwetsartikel een positieve benadering vergt. Met het oog daarop werden de teksten van de Kamer en deze ingediend in de Senaat besproken en aangevuld.

De door de Kamer overgezonden tekst werd vergeleken met de bepalingen van artikel 8 van het EVRM onder meer wat de voorwaarden betreft die moeten vervuld zijn om van een aantasting van het privé- en gezinsleven te kunnen gewagen. Artikel 8 van het EVRM heeft een positieve werking: aan de overheid wordt de verplichting opgelegd maatregelen te nemen om desgevallend het privé- en gezinsleven te beschermen.

Er werd duidelijk gesteld dat dit artikel geen bevoegdheidsverdelende werking heeft. Reglementeringen kunnen wel een weerslag hebben op het privé- of gezinsleven maar kunnen het niet aantasten. Zo stelt men in de praktijk vast dat het principe van de bescherming van het privé-leven los staat van maatregelen die noodzakelijk zijn omwille van contractuele relaties of feitelijke situaties zoals controle via camera's, aftasting, controle van ziekte en van telefoongebruik in ondernemingen.

Het recht op bescherming van het privé-leven werd gekwalificeerd als een klassiek grondrecht dat directe werking heeft.

In de tekst van het artikel wordt verwezen naar de wet en naar het decreet en de ordonnantie om het recht op privé-leven en gezinsleven te waarborgen. Dit betekent niet dat verschillende ontwikkelingen in de verschillende landsdelen mogelijk zijn, maar wel dat rekening wordt gehouden met de reeds geldende bevoegdheidsverdeling.

De waarborg ingeschreven in het grondwetsartikel is formeel. Toch zijn er inhoudelijke waarborgen voortvloeiend uit het EVRM en uit andere internationale verdragen. De tekst van artikel 24quater « Eenieder heeft recht op eerbiediging van zijn privé-leven en zijn gezinsleven, behoudens in de gevallen en onder de voorwaarden door de wet bepaald. De wet, het decreet of de in artikel 26bis bedoelde regel waarborgen de bescherming van dat recht. » werd aangenomen met 14 stemmen, bij 2 onthoudingen.

Mijnheer de Voorzitter, ik geef nu enkele beschouwingen bij het ontwerp namens de VLD-fractie.

Anderhalf jaar geleden had ik de eer een wetsvoorstel in te dienen dat in het Burgerlijk Wetboek een artikel tot bescherming van het privé-leven invoegde. Dat voorstel was een uitloper van diverse voorstellen die in de loop van vorige zittingsperiodes werden besproken. Ik ben dan ook blij dat de idee van dat voorstel nu opgenomen wordt in het voorstel tot herziening van de Grondwet. Oorspronkelijk was het niet de bedoeling het principe van de bescherming van het privé-leven in de Grondwet te garanderen.

Vanuit de filosofie van onze partij is dit een zeer belangrijk artikel. Het is het sluitstuk van een hele reeks initiatieven tot bescherming van de persoonlijke levenssfeer. Wij hebben immers reeds de wet op de gegevensverwerking goedgekeurd en in de commissie voor de Justitie wordt een ontwerp op af luisterpraktijken behandeld. Wij zullen dus een wetgeving krijgen op de bescherming van het privé-leven, die misschien nog wel voor technische verbeteringen vatbaar zal zijn, maar die alleszins het maatschappijbeeld van de VLD en van alle democratische partijen weergeeft.

Het voorstel sluit aan bij het Europees Verdrag voor de rechten van de mens en de bescherming van de fundamentele vrijheden. Het heeft ook een directe werking. Elke burger zal zich op grond van het nieuwe grondwetsartikel tot een rechtbank kunnen wenden om een schending van zijn privé-leven te laten vaststellen. Het artikel zal, afgaand op de rechtspraak dienaangaande in het buitenland, belangrijke gevolgen hebben voor de burgers. Het erkent het recht op afbeelding als persoonlijkheidsattribuut, waardoor eenieder zich kan verzetten tegen de verspreiding van zijn afbeelding.

Het betekent een verbod op de bekendmaking van de religieuze of filosofische overtuiging van een persoon.

Het betekent het verbod op de bekendmaking van het adres of de verblijfplaats van een persoon zonder toestemming van de betrokkene.

Het betekent een verbod om het gevoelsleven van een persoon in de openbaarheid te brengen. Hieronder valt, bijvoorbeeld, het verbod om de intentie tot echtscheiding van personen kenbaar te maken. Hetzelfde geldt ook voor gegevens met betrekking tot het moeder- of vaderschap. Het houdt dus een bescherming in van de onschendbaarheid van het menselijke lichaam.

Het betekent eveneens het verbod om de gezondheidstoestand van een persoon aan de nieuwsgierigheid van het publiek bloot te stellen. Dit geldt, bijvoorbeeld, voor het publiceren van foto's van een persoon die het ziekenhuis verlaat.

Het betekent een verbod om de vermogenstoestand van een specifiek persoon ter kennis te brengen van het grote publiek en het verbod om zelfs eerder door een persoon vrijelijk meegedeelde gegevens opnieuw te gebruiken zonder toestemming van de persoon in kwestie.

Het betekent het verbod om zonder expliciet akkoord, schulden van een persoon aan derden ter kennis te brengen. Dat belet natuurlijk niet dat controle als uitvloeisel van de loyale uitvoering van contractuele overeenkomsten mogelijk is. In sommige gevallen moet rekening worden gehouden met de graad waarin de persoon zelf heeft meegewerkt aan het tot stand brengen van de bekendgemaakte informatie. Evenmin kan op basis van het recht op privé-leven, in geen enkele omstandigheid, geweigerd worden mee te werken aan een gerechtelijk onderzoek met het oog op de revelatie van de waarheid, dit behoudens de uitzonderingen in de wetgeving ingeschreven. In die omstandigheden staan wij gunstig tegenover dit artikel.

Ik wil nog enkele woorden wijden aan artikel 24bis om in te spelen op wat er dienaangaande reeds werd gezegd. De VLD heeft er geen moeite mee dat een aantal sociale rechten in de Grondwet worden ingeschreven maar wel met de wijze waarop die werden geformuleerd. Dat blijkt ook uit de amendementen die wij samen met de PRL hebben ingediend. Het artikel 24bis werd reeds in belangrijke mate verbeterd door de goede zorgen van onze collega's van de CVP die in het artikel de woorden «... rekening houdend met de overeenkomstige plichten» hebben doen opnemen en in het 1^o, de bepaling dat het recht op arbeid en op de vrije keuze van beroepsarbeid moet kaderen in een beleid dat gericht is op het waarborgen van een zo hoog en stabiel mogelijk werkgelegenheidsspeil. Dat is niet onbelangrijk! De VLD kan er echter niet bij dat in de Grondwet een aantal taken worden ingeschreven, dat zij als het ware wordt beschouwd als een pedagogisch werkstuk.

Wanneer wij goed luisteren naar wat gezegd wordt door de onderscheiden vertegenwoordigers van de SP en de PS, rijzen er toch enkele vragen. Volgens de eersten zou er in dit artikel geen ideologie aan te pas komen. Volgens collega Taminiaux van de PS houdt het artikel echter ondubbelzinnig een ideologische keuze in. Precies omdat die ideologische keuze aanwezig is, wenst men niet dat enig gegeven uit het artikel wordt gewijzigd of op een andere manier wordt geformuleerd. Niemand heeft trouwens gevraagd het sociaal handvest in de Grondwet in te schrijven.

Ik wil eindigen zoals de vertegenwoordiger van de PRL met de opmerking dat het amendement dat wij indienen eigenlijk niet verschilt van de tekst die ons ter goedkeuring wordt voorgelegd. Wij kunnen echter niet aanvaarden dat hier een soort auteursrecht wordt ingeroepen en niet geduld wordt dat aan een tekst waaraan zeer hard is gewerkt, nog iets wordt gewijzigd. Dat is althans wat de SP ons voorhoudt. De PS daarentegen wil ons een ideologisch maatschappijmodel opdringen dat niet het onze is.

Tenslotte wil ik mij nog richten tot de heer Lozie. Ik ben zeer gevoelig voor de oprechtheid waarmee u het sociaal contract verdedigt, mijnheer Lozie. U bent echter niet realistisch, evenmin als de auteur van *Du Contrat social*... Het is niet realistisch het privé-initiatief af te bouwen ten gunste van het collectief handelen. Degenen die dat toch willen doen, brengen het concurrentievermogen van de ondernemingen in gevaar. Van zodra daarenboven de winsten van de ondernemingen moeten worden gecontroleerd, komt men in de problemen met de buitenlandse concurrentie.

Mijnheer Lozie, u bent even oprecht geïnspireerd als Jean-Jacques Rousseau, maar ik vrees dat uw goede bedoelingen geen positieve gevolgen zullen hebben. (*Applaus.*)

De heer Lozie (Agalev). — Als de sociale omstandigheden weer worden wat ze een eeuw geleden waren — en dat gevaar zit erin — en het sociaal contract ten opzichte van de maatschappij door de ondernemingen niet wordt ingevuld, dan zal het klimaat erg nadelig worden voor de ondernemingen zelf. De toepassing van de zuivere liberale principes zal daar weinig aan kunnen veranderen. Een privé-onderneming kan maar goed werken als de werknemers en de consumenten die de producten moeten kopen in behoorlijke omstandigheden kunnen werken en leven, met andere woorden, als er in de maatschappij sociale stabiliteit heerst. Een onderneming die het sociaal contract niet invult, die alleen oog heeft voor het financiële en fiscale, gaat slechte tijden tegemoet.

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Vandenberghe.

De heer Vandenberghe (CVP). — Mijnheer de Voorzitter, sta me toe eerst in te gaan op de verhouding tussen artikel 24quater van de Grondwet en artikel 8 van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens, waarop voornoemd artikel geïnspireerd is.

In de eerste plaats moeten wij nagaan welke de relatie is in het algemeen tussen het Europees Verdrag voor de rechten van de mens en de Grondwet. Hierbij rijzen twee vragen: enerzijds de vraag naar de verhouding tussen het nationaal recht en het internationaal recht en anderzijds de vraag naar de verhouding van de in de Grondwet opgenomen rechten en de conventierechten. Het antwoord op beide vragen is door de zelfde bezorgdheid ingegeven.

De verhouding tussen het nationaal recht en het internationaal recht is reeds uitvoerig in de commissie besproken en deze discussie vindt zijn weerslag in het verslag betreffende artikel 24bis van de Grondwet.

Samengevat, kunnen we stellen dat het internationaal recht prioriteit heeft boven zowel de anterieure als de posterieure wetgeving, de Grondwet en de wetten in de formele zin inbegrepen, in de mate dat deze internationaal rechtelijke bepalingen zich voor een rechtstreekse toepassing lenen.

Wat de verhouding betreft tussen de grondwettelijke rechten en de conventierechten, moeten we verwijzen naar artikel 60 van het Europees Verdrag voor de rechten van de mens. Artikel 60 van het EVRM zegt: «Geen bepaling van dit verdrag zal worden uitgelegd als beperkingen op te leggen of inbreuk te maken op de rechten van de mens en de fundamentele vrijheden, welke verzekerd kunnen worden ingevolge de wetten van enige hoge verdragsluitende partij of ingevolge enig ander verdrag waarbij de hoge verdragsluitende partij, partij is.» Artikel 60 zegt dus heel duidelijk dat bij concurrentie tussen een grondwettelijke bepaling en een conventierecht, die bepaling prevaleert die aan de burger de verstaande bescherming biedt. Dat betekent concreet dat het geen enkele zin heeft een nieuw grondwetsartikel 24quater in te voegen, als dat niet minstens de draagwijdte heeft van artikel 8 van het EVRM. Immers, als artikel 24quater niet de rechtsbescherming zou bieden van het artikel 8 van het EVRM, dan primeert dit laatste artikel ongetwijfeld op artikel 24quater.

Betekent dit nu dat een nationale grondwettencatalogus van vrijheden zonder meer de vrijheden moet overnemen die door het EVRM worden beschermd? Ook deze vraag moet negatief worden beantwoord. Het internationaal recht moet immers blijk geven van een grote buigzaamheid. De Europese Conventie tot bescherming van de rechten van de mens heeft als rechtsgebied een gebied dat begint aan de Noordpool en eindigt aan de grens tussen Iran en Turkije. Een rechtsbepaling in het leven roepen voor een dergelijk gebied vergt een andere formulering en interpretatie dan het invoegen van een vrijheidsbescherming in een nationale grondwet. Enerzijds biedt de internationale rechtsbescherming een minimumbescherming aan, anderzijds wordt dit ruim en buigzaam geformuleerd en wordt de inhoud daarvan door de jurisprudentiële interpretatie van het Europees Hof te Straatsburg in de loop van de tijd opgevuld. Daarentegen, wanneer men bepaalde vrijheden in een nationale grondwet wenst te be-

schermen, moet daaraan een meer precieze draagwijdte worden toegekend. Die grote soepelheid en buigzaamheid moet men hier niet nastreven omdat er een grotere coherentie is in de rechtsopvattingen van de nationale staat. Bovendien moet men hier de taak van de overheid om die rechten te beschermen verder precisieren, aangezien er hier een appreciatiemarge bestaat om dit recht te effectueren, wat niet het geval is voor het internationale recht.

Ik kom nu tot mijn tweede punt: wat is de draagwijdte van artikel 8 van het EVRM. Die vraag beantwoordend geef ik tegelijk aan wat de weerslag is van dit artikel op het eventuele artikel 24^{quater} en diens interpretatie? Artikel 8 van het EVRM beschermt het privé- en het familieleven van iedere burger, zijn domicilie en zijn briefwisseling. Zoals de heer Goovaerts reeds heeft onderstreept, moet hier vooral het privé- en familieleven ter sprake worden gebracht, aangezien de twee andere rechten reeds op een andere plaats worden beschermd. Vergeleken met de andere conventierechten wordt artikel 8 op een eigenaardige wijze geformuleerd. Het bevat geen verbodsvorschriften zoals de artikelen 2 tot 4, noch een uitdrukkelijke waarborg van een vrijheid zoals de artikelen 5 of 9 tot 11. Het drukt enkel een recht op achting uit voor het privé- en familieleven, de briefwisseling en de woning, begrippen die elkaar trouwens gedeeltelijk overlappen. Zoals een reeks andere bepalingen van het EVRM bevat ook artikel 8 twee paragrafen.

De eerste beschrijft in algemene bewoordingen het te beschermen recht zonder dat precies te definiëren, de tweede paragraaf bepaalt de voorwaarden waaronder dat recht legitiem kan worden beperkt.

Daaruit leidt men af dat de intellectuele benadering van artikel 8 klassiek in drie fasen wordt omschreven. De eerste fase heeft betrekking op de vraag of een handeling of situatie onder de bescherming valt van artikel 8. Wordt deze vraag positief beantwoord, dient te worden nagegaan of er sprake kan zijn van een interferentie in het genot of gebruik van het beschermd recht, een toetsing aan artikel 8, eerste alinea. Is dit het geval dan wordt in een derde fase beoordeeld of er sprake is van een geoorloofde beperking van dit recht, in het licht van de tweede paragraaf van artikel 8. Nochtans kan de toepassing van het artikel niet eenvoudigweg herleid worden tot een mechanisch gebruik van dit rudimentair denkschema. De betekenis van artikel 8 moet immers telkens in zijn geheel geëvalueerd worden, rekening houdend met doel en voorwerp en in de context van het geheel van de conventie. Dit heeft ertoe geleid dat aan de eerste alinea van artikel 8 een eigen betekenis wordt gegeven, onder meer door de juridisering van het vage begrip « respect of achting voor het privé- en het gezinsleven ».

Beslissend bij de interpretatie is ook dat de Europese Conventie geen formeel juridisme nastreeft. Ik weet dat de minister van Binnenlandse Zaken een tegenstander is van het juridisch formalisme. Welnu, artikel 8 — en de Europese Conventie in zijn geheel — wil over de grenzen van dit formalisme gaan en beoogt een effectieve en concrete rechtsbescherming van de burger zelf.

Dit heeft tot gevolg dat een andere vraag aan de orde komt die mede de door de Senaat voorgestelde tekst verklaart. Een element dat de klassieke lezing van artikel 8 beslissend beïnvloedt is de aard van de verplichting die door deze bepaling aan de Staat wordt opgelegd. In het in ons land en ook elders druk besproken Marckx-arrest van 1979 werd reeds de opvatting tot uiting gebracht dat de strekking van artikel 8, eerste paragraaf, van het EVRM niet beperkt is tot de negatieve verplichting van de Staat om zich, behoudens de in het tweede lid van artikel 8 omschreven uitzonderingsgevallen, te onthouden van « verstoring van » of « inmenging in » het familieleven, maar ook positieve verplichtingen kan meebrengen die moeten leiden tot een effectief respect voor het gezinsleven.

Het arrest-Marckx oordeelde dus dat de toenmalige Belgische regeling voor de discriminerende behandeling van de zogenaamde natuurlijke familie — de verhoudingen tussen de natuurlijke vader en moeder en het natuurlijk kind en de daarmee gepaard gaande inferieure erfelijke regeling — strijdig was met de positieve verplichting van de Staat om een gelijke bescherming van het gezinsleven, dat een feitelijk begrip is, te verzekeren.

Er zijn andere arresten van het Europees Hof van Straatsburg die de positieve lezing van artikel 8 bevestigen. Ik verwijs onder meer naar een arrest tegen Ireland en het gekende arrest van 1985 in de zaak X en Y tegen Nederland. In deze laatste zaak werd de positieve betekenis van artikel 8 duidelijk onderstreept, namelijk de noodzaak om het privé- of familieleven effectief te waarborgen. Het ging over een beweerd gebrek in de Nederlandse strafwet. Het Hof oordeelde als volgt: « In de mate de Nederlandse strafwet de vervolging van sommige seksuele misdrijven afhankelijk maakt van de klacht van het slachtoffer, is deze deficient wanneer een mentaal gehandicapt meisje omwille van haar status noch rechtstreeks noch onrechtstreeks de straf bij klacht kan doen instellen. » Er kan wel worden aanvaard dat het respect voor het privéleven door de nationale staten op diverse wijzen wordt georganiseerd, afhankelijk van de aard van de persoonlijke levenssfeer die getroffen wordt. Wanneer het echter gaat om fundamentele waarden en essentiële aspecten van het privéleven, zoals de fysieke integriteit van een minderjarige, kan enkel een aangepaste strafwetgeving een efficiënte bescherming ervan verzekeren.

Verwant aan de aard van de verplichtingen die door artikel 8 worden opgelegd, is de vraag of de staat aansprakelijk kan worden gesteld voor een gebeurtenis die heeft plaatsgevonden in de verhouding tussen de burgers onderling, de zogenaamde vraag van de horizontale werking of de *Drittwirkung*.

Na in het arrest X tegen Y tegen Nederland het positief karakter van artikel 8 te hebben onderstreept, vervolgt het Europees Hof: « Elles peuvent impliquer l'adoption de mesures visant au respect de la vie privée jusqu'aux relations des individus entre eux. » Ook de indirecte horizontale werking van artikel 8 houdt verband met het effectieve respect voor het beschermde recht. Welke ook de controverse moge zijn tussen aanhangers en tegenstanders van de *Drittwirkung* van de conventie, het is niet te ontkennen dat de rechtspraak te Straatsburg het idee uitdraagt dat de verdragsstaten niet enkel zijn gehouden om zelf de gewaarborgde rechten te vrijwaren, maar dat zij daarenboven kunnen worden aangesproken voor hun nationale wetgeving in de mate dat deze ertoe leidt dat een particulier ongestraft de rechten en vrijheden kan schenden van een andere burger. Het gaat om een verantwoordelijkheid als wetgever.

Tenslotte wordt aan de uitdeinende reikwijdte van artikel 8 nog meer gewicht gegeven omdat de Europese conventie als levend instrument van de actuele levensopvattingen en levensomstandigheden in de verdragsstaten moet worden geïnterpreteerd, zoals het Europees Hof ook met betrekking tot andere zaken heeft bevestigd.

Men kan de interpretatie van artikel 8, zoals gehanteerd door het Europees Hof, als volgt resumeren: Gaat het om een beperking door de overheid van de in artikel 8, eerste lid, gewaarborgde rechten, dan wordt onderzocht of deze geoorloofd is conform de tweede alinea van artikel 8. Daarnaast kan een situatie of handeling blijken geven van een gemis aan respect voor het privé- en familieleven, doordat de nationale Staat heeft nagelaten deze rechten effectief te waarborgen. Dit is een inbreuk op een positieve verplichting die uit artikel 8 wordt afgeleid.

Dit is ook het geval wanneer de afwezigheid van enig overheidsoptreden heeft toegelaten dat derden interfereren in de gewaarborgde rechten. Bij het beoordelen van dit gemis aan respect voor de beschermde rechten beschikt de Staat over een marge van appreciatie die ruimer of beperkter is, naargelang de aard van het privé- of familieleven dat aan de orde is.

Daarbij dient het algemeen belang in evenredigheid tegenover het individueel belang te worden afgewogen waarbij de doelstellingen opgesomd in de tweede alinea van artikel 8 een zekere rol kunnen spelen. Dergelijke interpretatie moet uiteindelijk verzoenbaar zijn met de algemene systematiek van de conventie, zij moet oog hebben voor de effectiviteit van het toe te passen recht en zij moet worden gelezen tegen de achtergrond van de actuele maatschappelijke opvattingen in de mate dat deze zich binnen de verschillende verdragsstaten voldoende zeker en overtuigend laten kennen.

De tekst van de Kamer kwam derhalve niet in voldoende mate tegemoet aan de betekenis van een vrijheidsrecht zoals het in de Grondwet moet worden geformuleerd en aan de betekenis die artikel 8 van het EVRM uitdraagt.

Wat we vandaag als alinea 1 van artikel 24^{quater} lezen: « Eenieder heeft recht op eerbiediging van zijn privé-leven en zijn gezinsleven, behoudens in de gevallen en onder de voorwaarden door de wet bepaald », is inderdaad een klassieke omschrijving. Voor mij is het duidelijk dat deze eerste alinea moet worden gelezen in het licht van artikel 8 van het EVRM, wat betekent dat de wet die de beperking omschrijft een voldoende « rechtsstatelijke » kwaliteit moet hebben, dat de wettelijke beperking een rechtmatig doel moet nastreven, zoals opgesomd in paragraaf 2 van artikel 8 en dat de wettelijke beperking maar mogelijk is in de mate dat zij noodzakelijk is in de democratische samenleving. Met andere woorden, er moet een dwingende sociale nood voor bestaan.

Zoals de oorspronkelijke bepaling luidt, drukt ze echter onvoldoende de waarborgen uit, die meer precies moeten worden omschreven wanneer het gaat om het invullen van een grondwettelijke bepaling in het nationale recht. Het is juist dat men voor waarborgen op internationaal niveau een veel grotere buigzaamheid nastreeft en dat daarbij de rechterlijke macht voor de concrete invulling moet zorgen, maar dat is niet het uitgangspunt van een grondwettelijke bepaling. De waarborgen van het beschermde recht in een grondwettelijke bepaling worden in ons rechtssysteem op de eerste plaats geleverd door de wetgever, op welk niveau hij zich ook bevindt. Deze waarborgen worden niet bepaald door een jurisprudentie die zich uitstrekt over tientallen jaren. Daarom is het noodzakelijk om aan de eerste alinea een tweede toe te voegen, die geen bevoegdheidsverdeling inhoudt, maar waarmee de bestaande bevoegdheidsverdeling wordt aanvaard. De wetten, decreten of de in artikel 26bis bedoelde regel, waarborgen de bescherming van het recht. Concreet betekent dit dat de essentie van het grondrecht door de grondwetgever wordt beschermd en in de huidige situatie is de essentie van dat grondrecht natuurlijk een wettelijke materie. In de mate echter dat er een bevoegdheidsverdeling is uitgewerkt door middel van een andere wetgeving, is het evident dat voor de verdere precisering van de waarborg van het privé- en het gezinsleven wordt gezorgd door de daar bevoegde wetgever.

Tot zover wat ik zou durven noemen een eerder technische interpretatie van artikel 24^{quater} die aangewezen is opdat er geen enkele betwisting ontstaat over de draagwijdte van dit grondwetsartikel in het licht van artikel 8 van het EVRM.

De politieke betekenis van de invoeging werd reeds door andere sprekers en ook in het verslag onderstreept. De bescherming van het privé- en familieleven is de kern van de private samenleving. Het is goed dat in de nieuwe Grondwet van 1993 de kern van deze private samenleving positief wordt gewaardeerd. (*Applaus.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Pataer.

De heer Pataer (SP). — Mijnheer de Voorzitter, met de invoeging van een artikel 24^{quater} in de Grondwet — een artikel waarvan wij de nummering hopelijk op de valreep nog zullen kunnen ontdoen van dat hinderlijke « quater » — zullen we het relatief merkwaardige feit kunnen beleven dat een toch fundamentele aanvulling, en dus wijziging van onze Grondwet, zal worden gerealiseerd in grote eensgezindheid. Wij hebben daarnet nog kunnen beleven dat dit eerder de uitzondering is dan de regel. Zou het kunnen dat wij onvoldoende grondig over de betekenis van de begrippen « privé-leven » en vooral « gezinsleven » hebben gepraat om te kunnen ontdekken dat deze begrippen toch op een verschillende manier kunnen worden ingevuld?

Onze eensgezindheid zou natuurlijk kunnen voortspuiten uit de gezamenlijke inspanning om artikel 8 van het EVRM, dat zojuist op een indrukwekkende, professorale manier door de heer Vandenberghe werd toegelicht, zo accuraat mogelijk in onze Grondwet in te schrijven; alsmede uit de vaststelling dat de eerbiediging van beide « levens », reeds lang, zij het soms met horten en stoten, in onze wetgevende en rechtsprekende tradities is opgenomen.

Bepaalde elementen ervan, zoals de onschendbaarheid van de woning en van het briefgeheim, staan trouwens reeds lang in onze Grondwet ingeschreven. Hoewel precies die onschendbaarheid van het briefgeheim ons uitgerekend vandaag confronteert met een noodzakelijke aanpassing van onze wetgeving in het licht van de evolutie van de moderne technologie.

De bespreking van het wetsontwerp op de af luisterpraktijken in de senaatscommissie voor de Justitie bewijst niet alleen dat oude vertrouwd begrippen op tijd moeten worden geactualiseerd, maar toont ook aan hoe gemakkelijk en hoe vlug « men » in de praktijk van het rechte pad kan afglijden. Eens het wettelijke hek van de grondwettelijke dam, worden zelfs ervaren juristen en scrupuleuze verdedigers van de rechten van de mens soms verrast door de vaststelling dat bepaalde dijken soms kunnen afbrokkelen — om even in de actualiteit te ploeteren — door het wassend getij van een efficiënt staatsbestuur of een doeltreffend vervolgingsbeleid.

Het past dat we nu even stilstaan bij de eigenlijke tekst van het nieuwe artikel 24^{quater}. Een ieder, « meestal niet aaneengeschreven » zegt de dikke *van Dale*, laten we die correctie nog vlug aanbrengen, heeft dus recht op eerbiediging van zijn privé-leven en zijn gezinsleven. Ik weet niet of we enige betekenis moeten geven aan de omstandigheid dat in de Nederlandse tekst beide « levens » naast en na elkaar worden vernoemd, terwijl in de Franse en de Duitse tekst als het ware sprake is van een enkel « leven », met name « *sa vie privée et familiale* » en « *seinem Privat- und Familienleben* ». Ik zal hier maar geen spijkers zoeken op laag water, maar dit stilistisch verschil geeft mij de gelegenheid de mening te uiten dat het privé-leven en het gezinsleven vanzelfsprekend onmogelijk van elkaar kunnen worden gescheiden. Dit is vooral zo wanneer men aan het « gezinsleven » de betekenis geeft die er door het Hof voor de rechten van de mens aan gegeven wordt, te weten: de rechtsbetrekkingen tussen gezinsleden en nauwe verwanten in de ruime betekenis van het woord en ongeacht de gekozen vorm van bedoeld gezinsleven. Het is precies de intimiteit van dat gezinsleven dat ons terecht doet besluiten dat de eerbiediging ervan in feite een aspect vormt van de eerbiediging van het privé-leven. Het zou dus wellicht correcter geweest zijn te spreken van « privé-leven », waartoe het gezinsleven behoort. Ik kan evenwel begrijpen dat de tekst geworden is zoals hij er uitziet om zo nauw mogelijk aan te sluiten bij de bewoordingen van artikel 8 van het EVRM.

Dit grondwetsartikel heeft een rechtstreekse werking, zoals trouwens ook artikel 8 van het EVRM. Uit de formulering zelf blijkt — wat overigens zeer uitvoerig is uiteengezet door de heer Vandenberghe — dat het heel belangrijk is precies te weten tot welke juridische en zelfs politieke conclusies dit artikel ons kan brengen. Uit de commentaren leid ik nu reeds af dat een eerbiediging van het gezinsleven onder meer impliceert dat de overheid het recht op een zelfgekozen vorm van gezinsleven moet waarborgen, dat het recht op gezinshereniging een fundamenteel karakter heeft, wat geen overbodige luxe is voor onze allochtone landgenoten, en dat mijns inziens zelfs het bezoekrecht van grootouders aan hun kleinkinderen nu een grondwettelijk fundament krijgt.

Voorts lijkt het mij niet overbodig eraan te herinneren dat de hoge waarde die we aan het privé-leven willen geven ook in het arbeidsmilieu moet worden erkend. Dat betekent niet alleen dat op grond van dit artikel bepaalde vormen van controles op werknemers door werkgevers uit den boze zijn, maar ook dat de manier waarop iemand zijn privé- en gezinsleven wil inrichten op geen enkele manier door een werkgever kan worden gesanctioneerd, wat niet onbelangrijk is in een verzuilde Staat en een verzuilde gemeenschap als de onze, en dat in alle omstandigheden voor het goed heil van de gemeenschap en van iedere burger een scheidslijn moet kunnen worden getrokken tussen het privé-leven en het beroepsleven. Dit laatste beginsel hoeft daarom nog niet te worden ingeroepen om de éénpersoonsvennootschappen te verantwoorden. Met deze interpretatie van artikel 24^{quater} hebben we, hoe dan ook, een gepaste link kunnen leggen met de sociaal-economische grondrechten van artikel 24bis. Ik hoop nu maar dat onze collega's van de liberale fracties mij niet beschuldigen van een kwaadwillige ideologisering van het debat.

Ik wil nog even benadrukken hoe wij er in de commissie voor de Herziening van de Grondwet vrij goed in geslaagd zijn een oplossing te vinden voor het immanente probleem van het gebruik van

het woord « wet », in de strikte zin en in de ruime zin van het woord. Het is goed voor het verslag dat we nog eens duidelijk in de verf zetten dat in de eerste alinea alleen sprake is van de federale wet opdat we ons er van bewust blijven dat Gewesten en Gemeenschappen niet het recht hebben de eerbiediging van het privéleven in te perken. Daarentegen wordt in de tweede alinea zowel aan de federale overheid als aan de Gewesten en Gemeenschappen de positieve opdracht gegeven de bescherming van bedoeld recht te waarborgen. Door ter zake aan de Gewesten en de Gemeenschappen een positieve bevoegdheid te geven en alleen aan de federale overheid de negatieve bevoegdheid, mag vanzelfsprekend geenszins de indruk worden gewekt dat de federale overheid een meer negatieve connotatie heeft dan de gewestelijke of communautaire overheden, maar daarvan hoeft ik wel niemand te overtuigen. (*Applaus.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Arts.

De heer Arts (CVP). — Mijnheer de Voorzitter, ik heb het woord gevraagd naar aanleiding van het laatste gedeelte van de uiteenzetting van de heer Pataer. Ik kan met deze interpretatie geenszins akkoord gaan.

De tekst moet worden gelezen zoals hij is geschreven. Het gaat hier om één grondwetsartikel. Als men het woord « wet » alleen formeel interpreteert, zoals de heer Pataer voorstelt, doet men afbreuk aan de bevoegdheidsverdeling die in ons land geldt. (*Applaus.*)

De Voorzitter. — Daar niemand meer het woord vraagt in de bespreking, verklaar ik ze voor gesloten.

Plus personne ne demandant la parole dans la discussion, je la déclare close.

We stemmen later, met de meerderheid vereist door artikel 131 van de Grondwet, over de bepaling.

Il sera procédé ultérieurement au vote sur la disposition, à la majorité requise par l'article 131 de la Constitution.

ONTWERP VAN WET TOT VASTSTELLING VAN DE LEGERSTERKTE VOOR HET JAAR 1994

Algemene beraadslaging en stemming over de artikelen

PROJET DE LOI FIXANT POUR L'ANNEE 1994 LE CONTINGENT DE L'ARMEE

Discussion générale et vote des articles

De Voorzitter. — Wij vatten de bespreking aan van het ontwerp van wet tot vaststelling van de legersterkte voor het jaar 1994.

Nous abordons l'examen du projet de loi fixant pour l'année 1994 le contingent de l'armée.

De algemene beraadslaging is geopend.

La discussion générale est ouverte.

Mevrouw Tyberghien, rapporteur, verwijst naar haar verslag.

Daar niemand het woord vraagt in de algemene beraadslaging, verklaar ik ze voor gesloten en bespreken wij de artikelen van het ontwerp van wet.

Personne ne demandant la parole dans la discussion générale, je la déclare close, et nous passons à l'examen des articles du projet de loi.

L'article premier est ainsi rédigé:

Article 1^{er}. Le contingent de l'armée pour l'année 1994 est fixé à 67 000 militaires au maximum.

Artikel 1. De legersterkte voor het jaar 1994 wordt vastgesteld op ten hoogste 67 000 militairen.

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 2. Les miliciens à appeler en 1994 comprennent les miliciens de la classe 1993 et des classes antérieures qui, bien qu'ils continuent à appartenir à leur classe, n'ont pas encore été appelés pour accomplir leur terme de service actif.

Art. 2. Tot de in 1994 op te roepen dienstplichtigen behoren de dienstplichtigen van de klasse 1993 en van de daaraan voorafgaande klassen die, hoewel zij verder deel uitmaken van hun klasse, nog niet werden opgeroepen om hun werkelijke diensttermijn te vervullen.

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 3. La présente loi entre en vigueur le 1^{er} janvier 1994.

Art. 3. Deze wet treedt in werking op 1 januari 1994.

— Adopté.

Aangenomen.

De Voorzitter. — We stemmen vanmiddag over het ontwerp van wet in zijn geheel.

Il sera procédé cet après-midi au vote sur l'ensemble du projet de loi.

PROJET DE LOI MODIFIANT LA LOI ORDINAIRE DU 16 JUILLET 1993 VISANT A ACHEVER LA STRUCTURE FEDERALE DE L'ETAT, LE CODE ELECTORAL, LA LOI DU 6 AOUT 1931 ETABLISSANT DES INCOMPATIBILITES ET INTERDICTIONS CONCERNANT LES MINISTRES, ANCIENS MINISTRES ET MINISTRES D'ETAT, AINSI QUE LES MEMBRES ET ANCIENS MEMBRES DES CHAMBRES LEGISLATIVES, LA LOI DU 23 MARS 1989 RELATIVE A L'ELECTION DU PARLEMENT EUROPEEN, LA LOI DU 31 DECEMBRE 1983 DE REFORMES INSTITUTIONNELLES POUR LA COMMUNAUTE GERMANOPHONE ET LA LOI DU 19 OCTOBRE 1921 ORGANIQUE DES ELECTIONS PROVINCIALES

Discussion générale et vote des articles

ONTWERP VAN WET TOT WIJZIGING VAN DE GEWONE WET VAN 16 JULI 1993 TOT VERVOLLEDIGING VAN DE FEDERALE STAATSSTRUCTUUR, VAN HET KIESWETBOEK, VAN DE WET VAN 6 AUGUSTUS 1931 HOUDENDE VASTSTELLING VAN DE ONVERENIGBAARHEDEN EN ONTZEKKINGEN BETREFFENDE DE MINISTERS, GEWEZEN MINISTERS EN MINISTERS VAN STAAT, ALSMEDE DE LEDEN EN GEWEZEN LEDEN VAN DE WETGEVENDE KAMERS, VAN DE WET VAN 23 MAART 1989 BETREFFENDE DE VERKIEZING VAN HET EUROPESE PARLEMENT, VAN DE WET VAN 31 DECEMBER 1983 TOT HERVORMING DER INSTELLINGEN VOOR DE DUITSTALIGE GEMEENSCHAP EN VAN DE WET VAN 19 OKTOBER 1921 TOT REGELING VAN DE PROVINCIERAADSVERKIEZINGEN

Algemene beraadslaging en stemming over de artikelen

M. le Président. — Nous abordons l'examen du projet de loi modifiant la loi ordinaire du 16 juillet 1993, le Code électoral et la loi du 6 août 1931.

Wij vatten de bespreking aan van het ontwerp van wet tot wijziging van de gewone wet van 16 juli 1993, van het Kieswetboek en van de wet van 6 augustus 1931.

La discussion générale est ouverte.

De algemene beraadslaging is geopend.

La parole est au rapporteur.

M. Scharff (PSC), rapporteur. — Monsieur le Président, la commission de l'Intérieur a examiné ce projet de loi le 21 décembre 1993.

Dans son exposé introductif, le ministre de l'Intérieur a précisé que ce projet de loi comprend essentiellement quelques modifications techniques.

La première concerne la loi ordinaire du 16 juillet 1993 visant à achever la structure fédérale de l'Etat; l'article premier précise ces modifications.

Une deuxième modification est relative au Code électoral et vise à ramener le quorum d'appareillement de 66 à 33 p.c., en vertu du fait que la nouvelle circonscription électorale pour l'élection des députés est devenue à présent celle du Sénat ancien.

La troisième modification est apportée à la loi du 6 août 1931 qui prévoit que les sénateurs des Communautés ne peuvent être également titulaires d'un mandat électif communal, ceci afin d'éviter le cumul des trois mandats.

J'en viens à la dernière modification qui est essentielle. Ce projet de loi comporte une disposition permettant le remplacement des sénateurs provinciaux et cooptés jusqu'au prochain renouvellement intégral des Chambres législatives, conformément aux dispositions des articles 211 à 222 du Code électoral, dans la forme qui était la leur avant l'entrée en vigueur de la loi ordinaire du 16 juillet 1993 visant à achever la structure fédérale de l'Etat, qui les supprimait.

Deux membres sont intervenus lors de la discussion. L'un s'est interrogé sur les motivations de la modification de l'appareillement; l'autre a souligné des anomalies anciennes qui existent, selon lui, entre les appareilllements différents dans des circonscriptions électorales, que ce soit à l'occasion des élections provinciales ou législatives. Ces propos concernaient les régions d'Eeklo et de Gand.

Les articles n'ont donné lieu à aucune observation. Les articles 1^{er} à 6 ont été approuvés par 13 voix et 2 abstentions. Les articles 7 à 14 par 12 voix et 2 abstentions. Enfin, l'ensemble du projet a été adopté par 12 voix et 2 abstentions. (*Applaudissements.*)

De Voorzitter. — Het woord is aan de heer Pede.

De heer Pede (VLD). — Mijnheer de Voorzitter, dit wetsontwerp is ogenschijnlijk niet veel zaaks. Voor de meeste artikelen is dat juist. Ze gaan uitsluitend over tekstcorrecties, errata en pogen vergissingen recht te zetten.

Artikel 3 handelt evenwel over de onverenigbaarheid van mandaten. Bij heel de staatshervorming heeft men voortdurend gepleit voor het afschaffen van het dubbelmandaat. Nu blijkt echter dat nog steeds ongeveer 30 pct. van de toekomstige senatoren een dubbelmandaat moeten uitoefenen. Aangezien dat veel werk met zich brengt, mogen zij geen gemeenteraadslid of OCMW-lid meer zijn, en evenmin, burgemeester buiten de gemeenteraad.

Ik zal niet uitweiden over de tekstcorrecties in verband met de Europese verkiezingen noch over het recht van voorkoop in de Duitstalige Gemeenschap. Ook de artikelen 6 tot 11 in verband met de provincieraadsverkiezingen strekken ertoe een hele reeks verbeteringen aan te brengen. Ofwel werden de oorspronkelijke artikelen niet duidelijk opgesteld, ofwel verwees men naar verkeerde artikelen, ofwel werden niet alle bij de wijzigingen betrokken artikelen aangepast, enzovoort. Kortom het was een echte warboel, een duidelijke uiting van het beleid van de huidige Regering. Nu moet worden bijgestuurd omdat er verkeerd werd gestuurd, de teksten moeten worden aangepast omdat niemand de fouten heeft opgemerkt enzovoort. Tenslotte moet ook de inwerkingtreding van de wet beter worden gepreciseerd.

Is dat alles te wijten aan onbekwaamheid, aan onverschilligheid of is de oorzaak dat de topambtenaren omringd worden door slechte medewerkers of door te weinig medewerkers? In artikel 12, dat in de Kamer in allerhaast als artikel 11bis aan de tekst werd toegevoegd, moet de Senaat een blunder van formaat rechtzetten. Op het ogenblik dat enkele van onze collega's ons wensen te verlaten, ingevolge afspraken binnen hun partij, of ingevolge het uitoefenen van een nieuwe functie waardoor onverenigbaarheid ontstaat met het politiek mandaat, constateert men dat, door de in uitvoering van het Sint-Michielsakkoord op 16 juli 1993 aangenomen wet, de artikelen 211 tot 222 van het Kieswetboek afschaft, die de hele procedure omschrijven voor de verkie-

zing van de provinciale en gecoöpteerde senatoren. Allerlei spitsvondigheden om aan een wetgevend initiatief te ontsnappen hebben niet mogen baten. Nu moet er iets gebeuren, want als wij dit wetsontwerp niet goedkeuren kunnen onze collega's ons wel verlaten, maar kunnen hun opvolgers niet worden aangesteld en kan de Senaat niet voltallig zetelen.

Tot nu toe kan men alles nog op een ludieke wijze benaderen, wel te verstaan met een ondertoon die wijst op een gebrek aan ernst vanwege de Regering. Het gebeurt echter nog dat vergissingen worden begaan en dat die moeten worden rechtgezet.

Wat door de bepalingen van artikel 2 gebeurt, is echter veel erger. In de meeste democratische landen heeft men een kiesdrempel ingevoerd die hoog genoeg ligt om versnippering wegens de uitbreiding van kleine partijen af te remmen. Een relatief hoge kiesdrempel geeft grotere stabiliteit, want om een Regering te vormen moet men dan niet aankloppen bij allerlei kleine partijtjes. Aldus vermindert de kans dat men het slachtoffer wordt van overdreven eisen, om niet te zeggen chantage. Om voorbeelden te vinden moet ik zeker niet buiten onze grenzen zoeken. Om te kunnen beschikken over een voldoende meerderheid heeft deze Regering allerlei toegevingen moeten doen: voor de enen was er de ecotaks, die gelukkig voorlopig alleen maar geldt voor de scheermesjes, voor de anderen was er de verlaging van de kiesdrempel. De jongste verkiezingsuitslag in West-Vlaanderen heeft allicht wel de illusie gechapen dat het met een verlaagde kiesdrempel een volgende keer beter zal gaan.

De heer Mouton, ondervoorzitter, treedt als voorzitter op

Artikel 2 betekent in elk geval een nieuwe toegeving. Sommigen beweren dat het Sint-Michielsakkoord aanvankelijk deze regeling bevatte, maar dat zij uiteindelijk uit het oog werd verloren. Anderen beweren dat pas nu aan zo'n regeling wordt gedacht. Aangezien ik niet bij dat akkoord was betrokken, weet ik het niet. In elk geval, wat nu gebeurt, is niet fraai voor de deelnemende partijen.

Die verlaging van de kiesdrempel is voor ons onaanvaardbaar om de volgende reden. Door de verlaging van het appareilingsquorum van 66 pct. van de kiesdelen naar 33 pct. van de kiesdelen, verlaagt men aanzienlijk de verkiezingsvoorwaarden. Ik geef u twee voorbeelden: een voor de provincie Oost-Vlaanderen en een voor de provincie Antwerpen. Alhoewel men voor slechts een van de arrondissementen in de provincie het quorum moet behalen, neem ik telkens het grootste arrondissement, omdat het precies daar is waar het quorum het gemakkelijkst wordt bereikt.

Eerste voorbeeld: het arrondissement Gent-Eeklo: om nu 66 pct. van de kiesdelen te bereiken moet men nu op 212 kamerleden 21 320 stemmen halen om aan de drempel te geraken die 5,55 pct. vertegenwoordigde van het totale aantal geldig uitgebrachte stemmen. Met 33 pct. op basis van 150 kamerleden komt men aan 14 213 stemmen of 3,70 pct. van het totale aantal geldig uitgebrachte stemmen. Voor het arrondissement Antwerpen is de toestand nog erger. Met 66 pct. voor 212 verkozenen kwam men aan 3,33 pct. van het totale aantal geldig uitgebrachte stemmen. Door de verlaging naar 33 pct., weliswaar voor 150 mandaten, komt men aan 2,22 pct.

In Duitsland bedraagt de kiesdrempel 5 pct. Hoewel wij de term kiesdrempel niet als dusdanig gebruiken, passen wij eigenlijk het systeem wel toe. Terwijl men in vele landen rondom ons de versnippering van partijen probeert tegen te gaan, werken wij die met deze bepaling in de hand. Het risico bestaat dus dat hier op een bepaald ogenblik 15 à 20 partijen in het Parlement zullen zitten. Dat zal dan de schuld zijn van de Regering, van de Eerste minister, die het Sint-Michielsakkoord heeft afgesloten en die hiermee knoeiwerk heeft afgeleverd, zoals ook de staatshervorming van 1988 knoeiwerk was. Om aan een meerderheid te geraken heeft men telkens zowel in 1988 als in 1993 allerlei toegevingen moeten doen. Zo moest aan de kieswetgeving worden geknoeid, maar ook aan de gemeentewetgeving en de OCMW-wetgeving.

Mijnheer de Voorzitter, wat ik hier aanklaag zijn niet zozeer de kleine wijzigingen, maar wel al die toegevingen die moesten worden gedaan om een meerderheid te halen. Om die reden zal de VLD-fractie dit ontwerp niet goedkeuren. (*Applaus.*)

M. le Président. — La parole est à M. Vandenhaute.

M. Vandenhaute (PRL). — Monsieur le Président, mon intervention sera brève.

Le texte qui nous est soumis ne revêt évidemment qu'un caractère très technique. Il va de soi que les libéraux ne souhaitent aucunement empêcher le Sénat de se constituer valablement. Nous ne nous opposerons dès lors pas au vote de ce projet dont certaines dispositions constituent la condition nécessaire pour que notre assemblée puisse siéger au complet.

Nous n'émettrons cependant pas de vote positif en faveur du texte proposé. Le but de ce dernier n'est pas de compléter la loi ordinaire du 16 juillet 1993 visant à achever la structure fédérale de l'Etat mais, comme M. Pede vient de le dire, d'en corriger les erreurs ou les omissions.

Le groupe PRL s'abstiendra donc et laissera à la majorité le soin de cautionner seule cette affligeante façon de légiférer.

Lors du vote, nous justifierons les raisons pour lesquelles nous nous abstenons. Je peux cependant déjà dire que ce type de projet met une fois de plus en lumière la précipitation et la négligence avec lesquelles des textes importants, voire fondamentaux, ont été conçus et élaborés par la majorité qui gère notre pays. (Applaudissements.)

De Voorzitter. — Het woord is aan minister Tobback.

De heer Tobback, minister van Binnenlandse Zaken en Ambtenarenzaken. — Mijnheer de Voorzitter, ik wil er in de eerste plaats op wijzen dat het hier niet om een louter technisch ontwerp gaat, ook al zijn sommige aspecten ervan louter technisch, zoals de aanpassing van de kieswetgeving. Het stoort mij dat wat wij nu doen zo gemakkelijk wordt afgedaan als knoeiwerk. Dat is op zijn zachtst gezegd overdreven. Ik herinner eraan dat wij tijdens de besprekingen in de commissie voor de Binnenlandse Zaken, vóór de totstandkoming van het Sint-Michielsakkoord, en later tijdens de openbare besprekingen in Kamer en Senaat over de omzetting van het Sint-Michielsakkoord in gewone wetten, in grote eensgezindheid hebben verklaard dat er aan het Kieswetboek moest worden geschaafd, dat er moest worden gecodificeerd en gecoördineerd. Op gezamenlijk voorstel van leden van de meerderheid en de oppositie en in samenspraak met de commissie voor Binnenlandse Zaken van de Senaat, werd het in de Kamer ingediende voorstel van de heer Bertouille c.s. goedgekeurd in de Senaat als een ontwerp. Bepalingen zoals die over de provinciale kieswet hadden evengoed op die manier kunnen worden behandeld. Hoe dan ook, het gaat om een louter technische kwestie.

Ten tweede bevat het ontwerp ook een niet technisch gedeelte. De keuze voor een apparenteringsquorum van 33 pct. in plaats van 66 pct. is niet technisch, maar politiek. Zij maakt deel uit van het Sint-Michielsakkoord, maar bij de concretisering daarvan heeft men die kwestie over het hoofd gezien en blijkbaar heeft niemand van de belanghebbenden dat opgemerkt. Gezien het hier louter om een correctie gaat, is er niets anders in het geding dan de volledige uitvoering van het Sint-Michielsakkoord. Dat niet-ondertekenende partijen daartegen bezwaar maken en eventueel zelfs tegen stemmen, daar kan ik best inkomen. Voor de partners van het Sint-Michielsakkoord, die samen een tweederde meerderheid vormden is het maar normaal dat zij deze fout rechtzetten. De grond van de zaak is alleszins een politieke keuze.

Ik doe de heer Pede opmerken dat de verlaging van het apparenteringsquorum niet noodzakelijk leidt tot effecten die ingaan tegen wat men in de Bondsrepubliek nastreeft met de 5 pct.-kiesdrempel. Uit zijn uiteenzetting heb ik trouwens kunnen opmaken dat hij dat zelf maar al te goed weet. Zo kan een partij in een provincie hoger scoren dan 3 pct. en voor de apparentering toch geen 66 pct. van de kiesdelen behalen. Dat is precies wat zich bij herhaling in West-Vlaanderen heeft voorgedaan.

De heer Pede (VLD). — Daar werd in geen enkel arrondissement ooit de 66 pct. behaald.

De heer Tobback, minister van Binnenlandse Zaken en Ambtenarenzaken. — Natuurlijk niet, want dan was er sprake van een mogelijkheid tot apparentering.

De heer Pede (VLD). — Door de verlaging van de apparenteringsdrempel tot 33 pct. van de kiesdelen zal men toch gemakkelijker kleinere partijen toelaten. Dat kunt u toch niet ontkennen, mijnheer de minister.

De heer Tobback, minister van Binnenlandse Zaken en Ambtenarenzaken. — Mijnheer Pede, misschien haalde een partij in West-Vlaanderen in verschillende arrondissementen wel bijna 66 pct., maar ging zij daar nergens over en kwam zij daardoor niet in aanmerking voor apparentering. Hoe dan ook, ik wil daarover geen uitvoerige discussie voeren, omdat het er nu enkel op aankomt aan te tonen dat een partij die 3 pct. van de stemmen binnenhaalt niet noodzakelijk een verkozenen krijgt, zeker niet voor een kamer die tot 150 leden wordt teruggebracht.

Dit ontwerp regelt een politieke keuze, daarin heeft de heer Pede gelijk, maar blijkbaar is deze keuze niet de zijne.

En troisieme lieu, la correction de ce que M. Vandenhaute appelle des omissions était nécessaire.

La solution apportée au problème des incompatibilités relève d'une saine administration des affaires de l'Etat, en général, et de nos assemblées, en particulier.

L'oubli du droit de préemption au bénéfice de la Communauté germanophone devrait être aisément réparé. Cette correction équitable ne devrait pas soulever d'opposition.

Dan is er natuurlijk nog het belangrijke probleem dat de regeling voor de provinciale en gecoöpteerde senatoren te vroeg is afgeschaft. Al zijn er wel overgangsbepalingen uitgewerkt voor bijvoorbeeld de kwestie van de verhouding tussen de bestendige deputaties en de nieuwe Senaat, is dit aspect over het hoofd gezien.

Tot nu toe heb ik altijd aanvaard dat men verwijten, zelfs eenzijdige, over dergelijke zaken tot de Regering richtte, maar vaak ging het, zeker formeel, over parlementaire initiatieven, zij het met de steun van de Regering. Dat geldt ook voor dit ontwerp. De ambtenaren van mijn departement hebben hiervoor echt gedaan wat zij moesten doen en hebben geprobeerd oplossingen te vinden. Die zijn misschien wat ver gezocht, zoals voor het probleem van de Senaat en voor de convocatie van de provincieraad van Antwerpen. (Protest bij de VLD.)

Ik kan alleen maar hulde brengen voor de creatieve en kunstzinnige manier waarop mijn administratie dit heeft gedaan. (Gelach.)

Mijnheer de Voorzitter, veel erger dan de gemaakte fouten, is dat een eminent jurist, lid van de Senaat, vandaag tot de bekentenis overgaat dat hij deze vergetelheid tijdig had opgemerkt, namelijk op het ogenblik van de bespreking, en dat hij dat niet heeft gesignaleerd.

De heer Pede (VLD). — Dat is toch volkomen normaal voor een lid van de oppositie.

De heer Tobback, minister van Binnenlandse Zaken en Ambtenarenzaken. — Het is volkomen normaal dat de oppositie oppositie voert ... tegen de Regering, dat is *the duty of his majesty's opposition*, maar oppositie voeren tegen de Senaat, dat is volkomen verwerpelijk. Deze bekentenis komt neer op — ik weeg mijn woorden — bijstand weigeren aan een Senaat in nood. (Algemeen gelach.)

Het is precies aan die nood dat wij met dit ontwerp tegemoet willen komen. Wij rekenen hierbij op ieders medewerking. (Applaus.)

M. le Président. — Plus personne ne demandant la parole dans la discussion générale, je la déclare close, et nous passons à l'examen des articles du projet de loi.

Daar niemand meer het woord vraagt in de algemene beraadslaging verklaar ik ze voor gesloten en bespreken wij de artikelen van het ontwerp van wet.

L'article premier est ainsi rédigé:

Article 1^{er}. A l'article 270 de la loi ordinaire du 16 juillet 1993 visant à achever la structure fédérale de l'Etat sont apportées les modifications suivantes:

1^o Dans la phrase liminaire, les mots «alinéa 1^{er}» sont supprimés:

2^o La phrase liminaire du texte néerlandais est remplacée par le texte suivant :

« Artikel 22 van dezelfde wet, gewijzigd bij de wetten van 26 april 1929 en 26 juni 1970, wordt vervangen door de volgende bepaling: ».

Artikel 1. In artikel 270 van de gewone wet van 16 juli 1993 tot vervollediging van de federale staatsstructuur worden de volgende wijzigingen aangebracht:

1^o In de inleidende zin van de Franse tekst worden de woorden « alinea 1^{er} » geschrapt;

2^o De inleidende zin wordt vervangen door de volgende tekst:

« Artikel 22 van dezelfde wet, gewijzigd bij de wetten van 26 april 1929 en 26 juni 1970, wordt vervangen door de volgende bepaling: ».

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 2. A l'article 170, alinéa 3, du Code électoral, modifié par les lois des 13 mars 1947, 26 juin 1970 et 16 juillet 1993, le mot « soixante-six » est remplacé par le mot « trente-trois ».

Art. 2. In artikel 170, derde lid, van het Kieswetboek, gewijzigd bij de wetten van 13 maart 1947, 26 juni 1970 en 16 juli 1993, wordt het woord « zesenzestig » vervangen door het woord « drieëndertig ».

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 3. Un article 1^{er} ter, libellé comme suit, est inséré dans la loi du 6 août 1931 déterminant les incompatibilités et interdictions concernant les ministres, anciens ministres et ministres d'Etat, ainsi que les membres et anciens membres des Chambres législatives:

« Article 1^{er} ter. Sans préjudice des autres incompatibilités constitutionnelles et légales, les sénateurs de Communauté ne peuvent être à la fois titulaire d'un mandat électif communal.

Sont assimilés à un mandat électif communal, un mandat dans un centre public d'aide sociale et une fonction de bourgmestre nommé en dehors du Conseil. »

Art. 3. Een artikel 1^{ter}, luidend als volgt, wordt in de wet van 6 augustus 1931 houdende vaststelling van de o. v. verenigbaarheden en ontzeggingen betreffende de ministers, gewezen ministers en ministers van Staat, alsmede de leden en gewezen leden van de Wetgevende Kamers ingevoegd:

« Artikel 1^{ter}. Onverminderd de overige grondwettelijke en wettelijke onverenigbaarheden, mogen de gemeenschapssenaatoren niet tegelijk titularis zijn van een door verkiezing verkregen gemeentelijk mandaat.

Met een door verkiezing verkregen gemeentelijk mandaat worden gelijkgesteld een mandaat in een openbaar centrum voor maatschappelijk welzijn en een ambt van burgemeester benoemd buiten de raad. »

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 4. Dans le texte néerlandais de l'article 32 de la loi du 23 mars 1989 relative à l'élection du Parlement européen, remplacé par la loi du 16 juillet 1993, le mot « duur » est remplacé par le mot « periode ».

Art. 4. In artikel 32 van de wet van 23 maart 1989 betreffende de verkiezing van het Europees Parlement, vervangen door de wet van 16 juli 1993, wordt het woord « duur » vervangen door het woord « periode ».

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 5. A l'article 5, § 1^{er}, de la loi du 31 décembre 1983 de réformes institutionnelles pour la Communauté germanophone, modifiée par les lois des 18 juillet 1990 et 16 juillet 1993, les mots « 15, 16 et 99 » sont remplacés par les mots « 14 à 16 et 99 ».

Art. 5. In artikel 5, § 1, van de wet van 31 december 1983 tot hervorming der instellingen voor de Duitstalige Gemeenschap, gewijzigd bij de wetten van 18 juli 1990 en 16 juli 1993, worden de woorden « 15, 16 en 99 » vervangen door de woorden « 14 tot 16 en 99 ».

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 6. Dans le texte néerlandais de l'article 5, alinéa 5, de la loi du 19 octobre 1921 organique des élections provinciales, tel que rétabli par la loi du 16 juillet 1993, le mot « tot » est inséré entre les mots « afhalen » et « op de dag ».

Art. 6. In artikel 5, vijfde lid, van de wet van 19 oktober 1921 tot regeling van de provincieraadsverkiezingen, zoals het in een nieuwe lezing is opgenomen bij de wet van 16 juli 1993, wordt het woord « tot » ingevoegd tussen de woorden « afhalen » en « op de dag ».

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 7. Dans l'article 9^{quater}, § 3, alinéa 1^{er}, de la même loi, inséré par la loi du 16 juillet 1993, les mots « article 9^{sexies}, § 1^{er}, alinéa 8 » sont remplacés par les mots « article 9^{sexies}, § 1^{er}, alinéa 6 ».

Art. 7. In artikel 9^{quater}, § 3, eerste lid, van dezelfde wet, ingevoegd bij de wet van 16 juli 1993, worden de woorden « artikel 9^{sexies}, § 1, achtste lid » vervangen door de woorden « artikel 9^{sexies}, § 1, zesde lid ».

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 8. Dans le texte néerlandais de l'article 9^{sexies}, § 1^{er}, dernier alinéa, de la même loi, inséré par la loi du 16 juillet 1993, les mots « dat hij nodig heeft voor het volbrengen » sont insérés entre les mots « ter beschikking » et « van zijn opdracht ».

Art. 8. In artikel 9^{sexies}, § 1, laatste lid, van dezelfde wet, ingevoegd bij de wet van 16 juli 1993, worden de woorden « dat hij nodig heeft voor het volbrengen » ingevoegd tussen de woorden « ter beschikking » et « van zijn opdracht ».

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 9. Dans l'article 13, § 5, alinéa 1^{er}, de la même loi, remplacé par la loi du 16 juillet 1993, les mots « alinéas 1^{er} à 5 et 8 » sont remplacés par les mots « §§ 1^{er} et 4 ».

Art. 9. In artikel 13, § 5, eerste lid, van dezelfde wet, vervangen door de wet van 16 juli 1993, worden de woorden « eerste tot en met vijfde lid en achtste lid » vervangen door de woorden « §§ 1 en 4 ».

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 10. A l'article 22 de la même loi, remplacé par la loi du 16 juillet 1993, sont apportées les modifications suivantes:

1^o Dans l'alinéa 3, le mot « ou » est inséré entre le mot « tribunal » et les mots « de la justice de paix »;

2^o Dans le texte néerlandais de l'alinéa 3, les mots « van de rechtbank of » sont insérés entre le mot « griffie » et les mots « van het vrederegerecht ».

Art. 10. In artikel 22 van dezelfde wet, vervangen door de wet van 16 juli 1993, worden de volgende wijzigingen aangebracht:

1^o In de Franse tekst van het derde lid wordt het woord « ou » ingevoegd tussen het woord « tribunal » en de woorden « de la justice de paix »;

2^o In het derde lid worden de woorden « van de rechtbank of » ingevoegd tussen het woord « griffie » en de woorden « van het vrederecht ».

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 11. A l'article 32 de la même loi sont apportées les modifications suivantes:

1^o Dans l'alinéa 2, les mots « article 20, lettre A » sont remplacés par les mots « article 20, § 1^{er} »;

2^o Dans l'alinéa 4, les mots « article 20, lettre A, deuxième alinéa », « lettre B de l'article 20 » et « ce littéra » sont remplacés respectivement par les mots « article 20, § 1^{er}, alinéa 3 », « paragraphe 2 de l'article 20 » et « ce paragraphe ».

Art. 11. In artikel 32 van dezelfde wet worden de volgende wijzigingen aangebracht:

1^o In het tweede lid worden de woorden « artikel 20, A » vervangen door de woorden « artikel 20, § 1 »;

2^o In het vierde lid worden de woorden « artikel 20, A, tweede lid », de woorden « bij artikel 20, B » en de woorden « onder die letter B » respectievelijk vervangen door de woorden « artikel 20, § 1, derde lid », de woorden « bij paragraaf 2 van artikel 20 » en de woorden « onder die paragraaf ».

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 12. Jusqu'au prochain renouvellement intégral des Chambres législatives, le remplacement des sénateurs provinciaux et cooptés se fait conformément aux dispositions des articles 211 à 222 du Code électoral dans la forme qui était la leur avant l'entrée en vigueur de la loi ordinaire du 16 juillet 1993 visant à achever la structure fédérale de l'Etat.

Art. 12. Tot de volgende algehele vernieuwing van de Wetgevende Kamers worden de provinciale en gecoöpteerde senatoren vervangen overeenkomstig de bepalingen van de artikelen 211 tot 222 van het Kieswetboek in de vorm die zij hadden voor de inwerkingtreding van de gewone wet van 16 juli 1993 tot vervollediging van de federale staatsstructuur.

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 13. Dans le texte néerlandais de l'annexe 15 à la loi ordinaire du 16 juillet 1993 visant à achever la structure fédérale de l'Etat, les mots « — de drukwerken bedoeld bij NACE-code 256 » sont remplacés par les mots « — de drukinkten bedoeld bij NACE-code 255 ».

Art. 13. In bijlage 15 bij de gewone wet van 16 juli 1993 tot vervollediging van de federale staatsstructuur worden de woorden « — de drukwerken bedoeld bij NACE-code 256 » vervangen door de woorden « — de drukinkten bedoeld bij NACE-code 255 ».

— Adopté.

Aangenomen.

Art. 14. Les articles 1^{er} et 6 à 11 sont d'application à partir de la prochaine élection des conseils provinciaux.

Les articles 2 et 3 entrent en vigueur le jour du prochain renouvellement intégral de la Chambre des représentants.

Les autres articles entrent en vigueur le jour de la publication de la présente loi au *Moniteur belge*.

Art. 14. De artikelen 1 en 6 tot 11 zijn van toepassing vanaf de eerstvolgende verkiezing van de provincieraden.

De artikelen 2 en 3 treden in werking op de dag van de eerstkomende algehele vernieuwing van de Kamer van volksvertegenwoordigers.

De overige artikelen treden in werking de dag waarop deze wet in het *Belgisch Staatsblad* wordt bekendgemaakt.

— Adopté.

Aangenomen.

M. le Président. — Il sera procédé cet après-midi au vote sur l'ensemble du projet de loi.

We stemmen vanmiddag over het ontwerp van wet in zijn geheel.

Mesdames, messieurs, nous poursuivrons nos travaux cet après-midi à 15 heures.

Wij zetten onze werkzaamheden voort vanmiddag om 15 uur.

La séance est levée.

De vergadering is gesloten.

(La séance est levée à 12 h 15 m.)

(De vergadering wordt gesloten om 12 h 15 m.)

